

Leder

Hvad skal vi med kirken på landet? Det konfereres der om i disse tider?

Forkynde evangeliet skulle man mene? Men nej, så enkelt er det ikke.

Spørgsmålet er åbenbart, om kirkebygningen (på landet) overhovedet er nødvendig for forkyndelsen af evangeliet, når det kommer til stykket.

Først var det præsten og præstegården, der skulle spares væk. For det var vel ikke nødvendigt med en levende præst i en præstegård i hvert eneste lille sogn. Nu er turen så kommet til kirken. For kan det glade budskab da ikke lyde uden en kirkebygning? Var de første menigheder ikke husmenigheder? Er kirken da ikke de levende stene og kan vi ikke lige så godt fejre gudstjeneste i Guds frie natur?

I Indien blev en kirke for nylig raseret af radikale hinduer. Derfor beder kirkens menighed, som nu står uden kirkebygning, om hjælp til at genopbygge kirken. De får nok ikke noget. I stedet får de vel at vide at en kirkebygning ikke er tvingende nødvendig.

Men vi ved jo godt, at en kirke og en præstegård med en levende præst indeni er altafgørende for at forkynde evangeliet. Tilmed er præstegården også kulturskabende. Ingen anden nordeuropæisk institution har været så afgørende for kulturen, som præstegården har. Bevarer vi derfor kirken og præstegården med dertilhørende præst bevarer vi både kultur og landsby, og så har vi også løst udkantsproblematikken.

Hvor kirkebygningen ikke nødvendigvis er nødvendig for at forkynde evangeliet, er der dog stor enighed om at alt muligt andet er nødvendigt for at føre folket til badet og bordet. Vi skal ikke elaborere unødigt (I ved, hvad vi står for), men det nyligste tiltag er nadver med tapas og rødvin. Skål, Fritz!

Vi er enige om, at oblater ikke er ret spændende, men skal de partout være det? Små hapser med lokale råvarer og friskpresset økologisk, bæredygtig juice er da lækkert – og bestemt ikke nogen helligbrøde at servere, men henleder det tankerne på den nat, da Herren selv hengav sit legeme for syndere og gav sig i forræderes og fornægteres hænder? Er det ihukommelsen og syndernes forladelse eller smagsoplevelser for feinschmeckere, nadveren drejer sig om?

I de omtrent 20 år, folkekirken desperat har forsøgt sig med at forkynde evangeliet på en måde, så det slet ikke er ligesom at være i kirke, har medlemstallet været konstant faldende. Spørgsmålet er, om nadvertapas virkelig er svaret?

For at finde ud af det, kunne vi jo kaste et blik over Atlanten. Til Guds eget land. Her er er churchbranding og marketisering af kirken nemlig blevet YT. Og vi ved jo at det der begynder i USA – det kommer til Europa hurtigt efter.

I en artikel fra Washington Post reflekterer en yngre kvinde således over, hvordan branding af kirke og Jesus har taget overhånd. Hun advarer imod, hvordan det kan give bagslag, når der er mere fokus på at markedsføre Jesus på en smart måde, end på faktisk at følge ham. Underholdning, bemærker hun, kan man jo finde alle vegne; men hvad nu hvis man ikke vil underholdes? Hvad nu hvis man ikke ønsker at være målet for smarte kirkekommunikationsfolks marketingsstrategier? Hvad nu hvis man bare vil være deltage i en gudstjeneste der hverken er ”flashy” eller ”relevant”?

Skæver vi til de protestantiske kirker i vore nabolande tyder meget på at alverdens forsøg på at gøre kirken imødekommende og ”messy”, ”sænke tærsklen” og skifte kristne dogmer ud med blød humanisme har haft så godt som ingen effekt på et medlemstal i frit fald. Hvorfor vi da hele tiden skal belæres om svenske, engelske eller tyske metoder til menighedsopbygning m.m. er en gåde.

Folkekirkens medlemstal er ikke så højt, som det har været, men det ligger stadig på omkring 78%. I Ribe og Viborg Stifter er procenten oppe på 86-87, mens der i Københavns Stift kun kan mønstres 60%. Om man skal lægge noget i, at de stifter med den mest konservative gudstjenesteform har den højeste medlemsprocent og det stift med de mest progressive former den laveste, vil vi lade være op til læseren at vurdere.

Sammenligner vi med den hippe og crowdpleasende lutherske kirke i Tyskland, så er dens medlemsprocent dalet fra godt 50% i 1950 til 28,5% i 2013. Det har altså ikke hjulpet folket i Luthers hjemland at jasse kirken op i tidens friske farver. Her skal dog nævnes, at den katolske kirke i Tyskland, som har ført en stram og konservativ kurs, har lidt et næsten identisk medlemstab: fra 46% i 1950 til 30% i 2013. Noget kunne måske tyde på, at kirkens trivsel ikke er det mindste afhængig af graden af gøgl og forfladigelse.

Og hvis det er sådan, hvorfor så fortsætte med at prostituere vores kirke i jagten på flere ”kunder”? Skal vi så ikke hellere bruge de mange penge, der sættes til i kommunikationens, projektmageriets og feinsmeckeriets navn, på at bevare landsbykirkerne? For når man tænker efter så ved man jo godt hvad kirkebygningen på landet skal bruges til. Det behøver man såmænd ikke ansætte en projektleder til at undersøge. Den skal selvfølgelig bruges som ramme om evangeliets forkyndelse.

Jesus er sjov

af Zenia Larsen

Jeg elsker Jesus. Han er så sjov. Jeg elsker den måde, han nogle gange driller sine disciple, og jeg elsker hans påtaget tørre måde at konstatere ting på. Selv når han kritiserer de religiøse ledere, er der et morsomt, satirisk svirp i hans ord.

Han er selvfølgelig også andet end sjov. Han er ikke mindst guddommelig, hvilket man ikke kan sige om ret mange af os. Men fordi han er guddommelig, er han også guddommeligt sjov, og det har vi det med at glemme. Nogle af os synes ligefrem, det er blasfemisk at omtale Jesus som en sjov person. Som om det at være sjov udelukker, at man kan være Guds søn og verdens frelser.

”Men hvor har du det fra, at Jesus skulle være sjov? Står der måske noget som helst i Bibelen om, at Jesus smilede eller lo?”

Sådan kan nutidens skriftkloge godt finde på at spørge. De kender svaret på forhånd: Nej, der står ikke et eneste sted i Bibelen, at Jesus smilede eller lo. Og så mener de at kunne konkludere, at det må være sådan fat, at han aldrig smilede eller lo. Ellers ville det vel stå der? Det ligger ligesom mellem linjerne, siger de. Og så taler de om andre skriftsteder, som ikke engang stammer fra Det Nye Testamente, og bruger det som argument for, at Jesus må have ment, som han gjorde. Jeg er ikke enig med dem i, at det er en selvfølge, at Jesus aldrig lo. Men jeg er enig med dem i, at man godt kan antage ting om Jesus ved at læse mellem linjerne – eller rettere, ved at bruge sin sunde fornuft og se, hvad det, der står om ham i Bibelen, tyder på om det, der ikke står noget om.

Og der står mange steder i evangelierne, at Jesus frydede sig, og at han talte meget om glæde og kærlighed. Der står også, at han blev født af en kvinde, og at han engang var barn. Der står, at han var menneske. Jeg kan ikke forestille mig et menneske, der er opfyldt af glæde og kærlighed, men som aldrig smiler, ler eller laver sjov. Desuden findes der forstandige mennesker, endda forstandige teologer, der er enige med mig.

Jesuitten James Martin skriver i sin bog, *Between Heaven and Mirth*, at Jesus brugte humor i sine lignelser. Et eksempel er lignelsen om talenterne. På Jesu tid var en talent enormt mange penge – ifølge nogle forskere svarede en talent til cirka 20 årslønninger for de daglejere og andre jævne folk, som Jesus primært talte til. Jesus benyttede altså det komiske greb, overdrivelsen, til at forklare sine tilhørere om Gudsriget – måske bevidst, fordi han var klar over, at det ikke bare ville lette forståelsen, men også kalde smilet frem. For i et stærkt hierarkisk samfund var det en komisk tanke for dem på bunden, at en fornem herremand ville betro sine simple tjenere så mange penge. Måske var det ligeledes en komisk tanke, at tjenerne ikke bare stak pengene i lommen og forduftede?

Andre historier tyder ligeledes på, at Jesus havde en veludviklet sans for humor. Vi ser for eksempel, at han holder af at blive sat på plads med en kvik bemærkning. Da han siger til en ikke-jødisk kvinde, at det ikke er pænt at give børnenes brød til hundene, svarer hun, at de små hunde dog spiser af de smuler, der falder fra børnenes bord. Man kunne godt forestille sig, at en streng og vigtig mand ville blive fornærmet over at blive svaret igen på den måde – og så af en kvinde. Men kvinden vinder Jesu hjerte med sin bemærkning. ”Din tro er stor,” siger han, og jeg har ikke svært ved at se for mig, at han slog en hjertelig latter op umiddelbart inden.

Man kan også spørge sig selv, hvorfor Jesus gik på vandet. Hvorfor bad han ikke blot vandet falde til ro og mødte sine disciple på den anden bred? Hvorfor ville Jesus, der ellers kun udførte mirakler, når der var en god grund, vælge at vandre ud på vandet for at skræmme livet af sine venner? Måske fordi, han var i godt humør og havde lyst til at drille dem lidt. Det skete jo ved afslutningen af en virkelig god dag. Han havde bispist 5000 mennesker, selvom de kun havde nogle få brød og fisk. Mange kom til tro den dag, så mon ikke, han var i godt humør? Og da han så sine disciple kunne han nok se, at de var bange og troede, de skulle dø, men han selv vidste jo bedre.

Jeg tror, at Jesus var sjov. Det er en af de ting, jeg elsker ved ham. Uanset hvor megen nød og elendighed, han mødte, blev han ved med at muntre sine medmennesker op og minde dem om den pragt og herlighed, der ventede dem. Uanset hvor megen brok og utilfredshed, hans disciple lagde for dagen, blev han ved med at minde dem om, at i Guds rige er det lille barn det største. Han bekræftede gentagne gange over for dem, at de havde god grund til at være glade og ubekymrede. Han forsøgte forgæves at overbevise os om, at vi gjorde bedst i at sænke skuldrene og bare nyde livet. Måske fordi, han var klar over, at mennesket ikke kan skue så langt som Gud og derfor lettere lader sig frustrere og bekymre. Måske nedtonede han somme tider sin humoristiske sans, fordi han ikke ønskede at støde os. Som G.K. Chesterton skrev som afslutning på sit mesterværk, *Orthodoxy*: "There was some one thing that was too great for God to show us when He walked upon our earth, and I have sometimes fancied that it was His mirth."

Zenia Larsen holder foredrag med titlen "Min gud er sjovere end din gud". For yderligere oplysninger, skriv til foredrag@zenialarsen.dk

Evangeliet: Et "oldkirkeligt kætteri"?

af Johannes Aakjær Steenbuch

The real mystery is why so many have failed to appreciate the universalism of the New Testament and why so many have tried to explain it away

Thomas Talbott

At patristikken herhjemme ikke får meget opmærksomhed skyldes måske, at kirkehistorien for mange synes at begynde ved Luther, mens årene før reformationen betragtes som indledende øvelser. Måske derfor kan man stadig møde den udbredte misforståelse, at Augustin skulle være repræsentativ for oldkirkelig teologi. Af og til støder man også på den opfattelse at læren om altings endelige genoprettelse (apokatastasis) (ApG 3,21), som fx findes hos Origenes og Gregor af Nyssa, skulle være et "oldkirkeligt kætteri" (eller "hæresi", hvis man er fin på den). Det er rigtigt nok at Augustin afviste denne lære, for i stedet at hævde sin egen teori om en dobbelt prædestination. Men kun hvis man af en eller anden grund ophøjer Augustin til profettype giver det mening at bruge hans teologi til at kætterstemple andre.

Det var ikke Origenes' lære om alles frelse, der første gang blev fordømt på Justinians koncil i Konstantinopel (år 543), men en senere, radikaliseret form for origenisme, som var opstået i første halvdel af det sjette århundrede i Palæstina. Hvor Origenes havde forsvaret en legemlig opstandelse, blev hans lære om et åndeligt opstandelseslegeme af senere fortolkere til, at opstandelsen skulle forstås ulegemligt og at den endelige genoprettelse betød den materielle virkeligheds ophør. En række andre misforståelser kan nævnes, men den relevante pointe er, at læren om alles frelse aldrig i sig selv er blevet fordømt på et økumenisk koncil. Tværtimod blev Gregor af Nyssa tildelt titlen "fædrenes fædre" på det syvende koncil i Nikæa i 787. Gregor forsvarede ellers læren om alles endelige frelse i langt mere utvetydige termer end Origenes.

Origenes, Gregor og andre opfandt ikke nogen ny lære, men udviklede en tankegang som de mente at finde hos blandt andre Paulus og andre nytestamentlige forfattere. Et vigtigt bibelsted er ræsonnementet i Rom. 5,17-19, hvor Paulus forklarer, at ligesom alle blev uretfærdige i Adam, er alle gjort retfærdige i Kristus. I lignende tekster hedder det, at Kristus er givet som løsesum for alle (1 Tim. 2,6), at Kristus "er et sonoffer for vore synder, og ikke blot for vore, men for hele verdens synder" (1 Joh. 2,2), og at Gud i Kristus har forliget hele verden (ikke bare en begrænset mængde af dens indbyggere) med sig selv (2 Kor. 5,19-20). Sådan lyder evangeliet.

Paulus' tankegang i Romerbrevet synes at være, at når Gud forkaster nogle folkeslag er det

altid for, at andre folkeslag kan blive udvalgt, fx når Israel forkastes til fordel for hedningerne (Rom. 9-11). Men som Paulus også gør det klart forkastes Israel kun midlertidigt. Til sidst skal både hedninger og jøder komme ”fuldtalligt ind”, som det hedder (Rom. 11,7). Det er sådan vi skal forstå Jesu ord om, at de sidste skal blive de første og de første de sidste (Matt 20,16). Pointen er at Gud gennem historien indeslutter alle under ulydighed for at kunne vise barmhjertighed mod alle (Rom. 11,32). Der foregår en fortløbende vekselvirkning mellem forkastelse og udvælgelse, for at alle derved kan blive genstand for både Guds dom og Guds nåde. Guds dom og nåde udfoldes historisk, i tiden. Og den angår vel at mærke ikke individer, men folkeslag.

”Herren har blottet sin bellige arm

for øjnene af alle folkene,

hele den vide jord

skal se vor Guds frelse.” (Es. 52,10)

At frelsen foregår historisk ligger vel også i påstanden om, at Gud er tålmodig, da han ikke ønsker, at nogen skal fortabes (2 Pet. 3,9). Der er ingen frelse udenfor Kristus, men i ”tidens fylde” vil Kristus samle alt i sig selv (Ef. 1,10). Det er Guds vilje at frelse alle (1 Tim. 4,11), men hver til sin tid (1 Kor. 15,24). Som alle dør i Adam, gøres alle levende i Kristus, men som en slags tretrinsraket: Først Kristus selv, dernæst dem, der hører Kristus til (de udvalgte, altså kirken, må man formode), og når så til sidst Kristus har underlagt sig alting og overgivet det til sin fader, vil Gud blive ”alt i alle” (1 Kor. 22-28; Ef. 1,23). Dermed blot et lille udvalg af bibeltekster.

I tidlig, efter-apostolsk kristendom findes ingen systematisk veludviklet eskatologi eller soteriologi hverken af den ene eller den anden slags, omend forskellige former for millenarianisme var udbredt. Kristi tusindårige herredømme blev opfattet som en forestående, men tidsbegrænset, historisk realitet (jf. fx Åbenbaringen og 1. Kor 22-28). Opstandelsen er ikke en engangsforestilling, men sker af omgange, jf. fx skellet mellem den første og den anden opstandelse i Johannes' Åbenbaring.

At Jesu gerning betyder frelse for alle og altings endelige genoprettelse (apokatastasis panton), jf. Peters tale i Apostlenes Gerninger (ApG 3,21), blev efterhånden en udbredt opfattelse. Som en af vor tids mest interessante patristikere, Ilaria Ramelli, bemærker, var apokatastasilæren i høj grad kristologisk funderet, ikke mindst hos Klemens, Bardaisan, Origenes, Gregor af Nyssa, Evagrius og Methodius samt Eriugena, m.fl., hvor læren var funderet i Kristi inkarnation, død og opstandelse, samt en ontologisk identifikation af Gud med det gode, og af ondskab med privation (mangel). Hvis det onde ikke har selvstændig eksistens, kan det heller ikke bestå, når Gud engang bliver ”alt i alle”, lød argumentet mod

markionitterne og andre som forsvarede forskellige former for dualisme.

Ilaria Ramelli hævder ligefrem, at der før kristendommen ikke kan findes tilsvarende forestillinger om altings genoprettelse og universel frelse. Læren blev ifølge Ramelli udformet som forsvar for kristen ortodoksi i polemik mod gnosticisme samt forskellige former for platonisme og stoicisme. Hvor gnostikerne hævdede, at nogle mennesker var forudbestemt til frelse og andre til fortabelse, hævdede kristne apologeter alle menneskers grundlæggende lighed overfor Gud. Og hvor platonisterne mente, at nogle mennesker var så fordærvede, at de var umulige at frelse, understregede fx Origenes mod Kelsos den kristne Guds almægt og visdom, og derved hans evne til at frelse selv den mest fordærvede synder. At denne opfattelse ikke var forbeholdt få spekulative teologer understreges af, at selv Augustin måtte indrømme, at de fleste kristne anså evangeliet for at handle om alles endelige frelse. Opfattelsen skyldtes dog blødhjertethed, mente Augustin.

Men hvorfra kommer så teorien om den dobbelte udgang, som det nogle gange kaldes? Skal man tro fx Thomas Thayers klassiker *The Origin and History of the Doctrine of Endless Punishment*, og det er der god grund til, havde teorien om den dobbelte udgang efter alt at dømme hedensk oprindelse. Læren var udbredt i samtidens hedenske religioner og filosofier, men netop derfor er det bemærkelsesværdigt, at den først sent fik indtog i kristen tænkning, bemærker Thayer.

Efterhånden som kristendommen blev folkereligion, blev det nødvendigt at kunne holde almindelige kristne i moralsk skak. Lægfolket handler ikke moralsk ud af kærlighed til Gud, men efter udsigt til straf og belønning, mente man. En række kirkefædre, som ellers ikke synes at have abonneret på teorien om en dobbelt udgang, anbefaler således, at lægfolket disciplineres ved trusler om Guds vrede. Selv Origenes, som ellers er kendt som den store "apokatastiker", anbefalede, at man truede almindelige kristne med evige straffe for at få dem til at opføre sig ordentligt. Tanken var givetvis hentet fra filosoffer som Platon, som også anbefalede at anvende udsigt til straf og belønning til at styre pøbelen. Kristendommen kom i sit udtryk til at handle om gengældelse, mens evangeliet om syndernes forladelse blev en esoterisk doktrin for de få dydige, som det ikke var nødvendigt at skræmme.

I en "kristen" sammenhæng findes teorien om den dobbelte udgang måske første gang udfoldet som teologi hos Tertullian og senere hos Augustin, som i høj grad overtager Tertullians tænkning. For Tertullians vedkommende er læren nok funderet i en stoisk ontologi, hvor verden er sammensat af modsætninger, positivt og negativt, lys og mørke, godt og ondt, himmel og helvede. Kosmos er sammensat af kontraster og det går bedst når der er balance i tingene. Deraf følger, for Tertullian, at nogle må lide for at andre kan lykkes, også eskatologisk set. Augustins lære om en dobbelt prædestination minder om Tertullians teologi, men kan på nogle punkter også sammenlignes med gnostiske teorier om forskellige klasser af mennesker, som af naturen er forudbestemt til frelse eller fortabelse.

Det er dog bemærkelsesværdigt, at det måske primære argument for teorien om en dobbelt prædestination og den deraf følgende lære om en dobbelt udgang ikke er hverken bibelsk eller teologisk, men æstetisk, som også Jürgen Moltmann bemærker. Augustin overtager således Aristoteles' lære om, at modsætninger fremhæver skønhed. Ligesom kontraster fremhæver skønheden, når de optræder i et maleri, på samme måde fremhæver det ondes tilstedeværelse verdens godhed. Hvis der ikke findes en evig straf, kan der derfor heller ikke findes et evigt liv, mente Augustin.

Det er denne tankegang, som fører til den bizarre idé om, at en af de primære fornøjelser i himlen bliver at skue de ugudeliges pine. Tertullian beskriver således, hvordan han vil le og glæde sig, når han betragter konger og filosoffer og andre ugudelige blive pint i det dybeste mørke (hvilket måske til dels kan undskyldes med Tertullians erfaringer af kristenforfølgelser). Tankegangen overtages af Augustin og videreføres af Thomas Aquinas, Calvin, Jonathan Edwards, m.fl. Soteriologi er blevet til horror-æstetik. Det er selvfølgelig mere spændende end de kedsommelige billeder af englebasser med harper at tænke sig en samtale i himmerig med sætninger som ”nåda, se, nu bliver onkel Jørgen igen flået af en djævel! Sikke et show”, men at det skulle have særligt meget med kristendom at gøre, er svært at se.

Hvad stillede man så op med Paulus? Jo, når Paulus skriver at Jesu død fører til retfærdighed og liv for alle, betyder det kun alle de udvalgte, specificerer Augustin. Når det i det Nye Testamente hedder, at Gud ønsker alle menneskers frelse, at Gud er alle menneskers frelser, at Kristus ikke kun er død for vores synd, men for hele verdens synd og så videre, skal det alt sammen forstås begrænset. Det handler om os, ikke de andre. Lignende ræsonnementer kan findes hos Luther og Calvin, som for at understøtte læren om den dobbelte udgang indførte en teori om Guds to viljer: Guds åbenbarede vilje er måske nok, at alle bliver frelst, som der står i Første Timotheusbrev, men Gud har samtidig en skjult vilje, som vil noget helt andet, mente man.

Teorien om den dobbelte udgang blev altså forsvaret med skolastiske sofisterier og sproglige fiksfakserier af den mere fishy slags. Det ville være for omfattende at diskutere alle eksempler på, hvordan tertulliansk-augustinsk filosofi har farvet typiske vestlige oversættelser af evangelieteksterne. Det kan dog nævnes, at blandt andre Ramelli og Konstan med rette peger på, at et ord som ”evig” i traditionelle bibeloversættelser typisk dækker over begreber, der på græsk betyder fx ”varende en tidsalder” og ikke ”evig” i forstanden ”uden ophør”. At der i Bibelen tales om tidsaldre og ikke evighed(er) var kendt i oldkirkelig teologi. Først med oversættelsen til Latin valgte man at oversætte flere ord, hvoraf kun nogle få betyder ”evig”, *medaeternus*, hvor det var muligt.

Med indførelsen af en ahistorisk eskatologi var det også nødvendigt at afskaffe den traditionelle forståelse af begreber som den første og den anden opstandelse, tusindårsriget og så videre. Hvor disse ting før havde handlet om, hvilken rækkefølge Guds plan blev udfoldet i, handlede det nu om et absolut, evigt skel mellem de retfærdige og de uretfærdige.

Meget kan også siges om læsninger af lignelser om straf, gråd, tænders gnidsel, mørket udenfor, Lazarus og Abraham og så videre – når Jesus fx taler om ”evig straf” i Matt. 25,46 dækker det over ord, der bogstaveligt betyder ”æonisk tugt”. Men det må være nok her at bemærke, at der er tale om lignelser, som typisk handler om forholdet mellem Israel og hedningerne i den kommende verden (”æon”), altså tiden efter Kristus og templets fald, og ikke om platonske eller lignende hedenske teorier om sjælens tilstand i dødsriget (som om der kunne findes en sjæl uafhængigt af kroppen, hvad ikke er tilfældet bibelsk set).

Abstraherer vi diskussionen fra dens komplekse historiske sammenhænge kan den måske i virkeligheden reduceres til et problem, som kommer af en uvilje mod at tilskrive Gud enten evnen eller viljen til at frelse alle. På den ene side finder vi (pseudo-)pelagianere, som hævder, at Gud ikke kan frelse mennesker, der ikke enten selv vælger at lade sig frelse eller i hvert fald undlader at stritte imod. Tankegangen kan findes i efterreformationens lutherske ortodoksi (konkordieformlen, etc.), hos de hollandske ”remonstranter” og hos John Wesley. I dag går den i en amerikansk sammenhæng typisk under betegnelsen ”arminianisme” (fra remonstranten Jakob Arminius).

Nuvel, tankegangen er i virkeligheden ikke andet end humanisme. Der er med påstanden om at mennesker kan vælge eller fravælge Gud tale om en overfladisk forståelse af synden og en nedvurdering af Guds almagt. Det er ikke ”vores tro”, der frelser os, men Guds frelse, der skaber vores tro. Vi tror, fordi Gud er trofast. Det er suverænt Gud, der bestemmer, hvem han vil frelse. Det er en meningsløs påstand, at det skulle være muligt at vælge eller fravælge frelsen. Synd er netop vantro, altså at have en uvilje mod Gud (Joh 16,9). At blive frelst er tilsvarende, at denne uvilje og vantro tilintetgøres når Guds ånd rykker ind: ”For *det er Gud, der virker i jer* både at *ville* og at *virke* for hans gode vilje” (Fil 2,13).

På den anden side finder vi derfor dem, som mod humanisterne hævder, at Gud i sin almagt er i stand til at frelse lige netop hvem han vil. Så langt så godt, men til gengæld hævder mange så, at Gud kun ønsker at frelse de udvalgte. Tankegangen kan findes hos Augustin, Luther, Calvin og i forskellige former for neo-calvinisme. Men der er tale om et falsk dilemma, hvis vi sættes til at vælge mellem Guds og menneskers frihed. For teologer før Augustin (gnostikere fraregnet) var der ingen modsætning mellem en grad af menneskelig frihed og Guds evne til at gennemføre sine planer.

Gud ”gennemfører alt efter sin viljes forsæt” (Ef. 1,11), men han gør det med tålmodighed og tager tiden til hjælp. Det handler ikke om at Gud tvinger mennesker til at blive frelst mod deres ”fri vilje”. Bibelen indeholder ikke et begreb om menneskers ”fri vilje”. Men selv hvis den gjorde, betyder det forhold, at intet er umuligt for Gud, at han naturligvis også kan frelse hvem han vil, uden at det skal foregå ved tvang. Hvordan det kan lade sig gøre ved vi ikke, men at det kan lade sig gøre må vi tro, hvis vi med Job hævder, at Gud formår alt (Job 42,2).

At man ikke vil acceptere, at Gud både kan og vil frelse hvert eneste menneske, han har skabt, behøver dog ikke skyldes en perfid interesse for de andres fortabelse. Det kan såmænd også være et resultat af forsigtighed og ydmyghed. Som sådan er det helt på sin plads. Det er ikke vores opgave at sætte os på evangeliet som en sovepude eller en slags rettighed eller fribillet til himlen. Men også denne ydmyghed kan vise sig at være simpel humanisme: For hvis det er vores fornemmelser og vores usikkerhed, der gøres til målestok for evangeliets rækkevidde, har vi igen gjort menneskets egen tro snarere end Guds trofasthed til kristendommens udgangspunkt.

Jeg vil dog ikke selv forsvare apokatastasislæren som en abstrakt-universel teori. Frelsen er altid personlig og partikulær, den angår konkrete mennesker og erfares historisk. Men netop derfor kan vi ikke sætte grænser for evangeliet. Hvis Gud kan frelse dig og mig, kan han også frelse de andre. Fred med at nogle stadig abonnerer på en middelalderlig soteriologi. Blot skal det stå klart, at vi dermed ikke har at gøre med bibelsk og klassisk kristendom, men med hedenskab. Men det er der jo så meget af. Derfor er det godt, at ”Gud er god mod utaknemmelige og onde.” (Luk. 6,35)

Svar på Jakob Wolfs artikel i Berlingske

af *Andreas Meng*

Jesus sagde: "Jeg er vejen, sandheden og livet - engang i mellem. For nogle gange, så tiltaler jeg ikke rigtigt folk. I ved, folk er jo så forskellige, nogle er parthere, medere eller elamitter, så derfor har jeg åbenbaret mig lidt i alt, så de frit kan vælge mellem alle mine åbenbaringer".

Lektor ved KU, Jakob Wolf, havde d. 23 maj en kronik i Berlingske, som mildest talt var en gang forvrøvlet snak. Han viste på fornemste måde, at Jakob Knudsen havde ret, da denne sagde, at teologi både er ja og nej.

Kronikken lagde ud med overskriften, "det hellige er ikke demokratisk", og deri kan jeg kun give lektoren ret; det hellige er ikke demokratisk, fordi der er En Hellig, som er absolut sandhed. Dette indebærer udelukkelse af alt andet, som måtte kalde sig sandhed eller helligt, for der er kun én som er sand og én som er hellig. At lektoren så åbenbart mener det stik modsatte, berøres senere.

Lektoren går videre og slår fast, at man banaliserer kristendommen, hvis man opgør den i nytteværdi i forhold til islam, og der må jeg igen erklære mig enig. Kristendommen gør nemlig fordring på at være Sandheden. Den er derfor ikke bedre eller dårligere end islam, den er enten sandhed eller løgn. De Konservative går også galt i byen, når de bedømmer kristendommen ud fra hvilken nytteværdi den har for samfundet. Det er klart, at kristendommen har haft positive konsekvenser for de vestlige samfund, ligesom kristendommen har etiske konsekvenser for den enkelte, men det er en forvanskning af kristendommen, hvis man gør den til en stige, hvormed man kan nå det bedste samfund eller den bedste borgertype. Kristendommen er sand, og er altså ikke sand fordi den er god, men god fordi den er sand.

Det er ikke min opgave at forsvare "tidehvervsteologer", men jeg kunne ikke forstille mig, at de hævder at kristendom er bedre end islam. For læser man, hvad der er blevet skrevet i *Tidehverv* igennem årenes løb, så bliver der altid slået på, at kristendom er Sandheden.

Derefter tales der om den manglede demokratiske beslutning i hvordan livet udarter sig. Det faktum, at det ikke er os selv der vælger hvem vi fødes som, hvilken verdensdel eller kultur vi fødes ind i. Fint.

Men så sker der et eller andet. Man kan forestille sig, at lektoren har siddet derhjemme og fået et chok, for hov! Dette er jo slet ikke dialog-minded. Så lektoren må straks rette på misæren, og skriver om religioner at, "(...) De kan stivne mere eller mindre i dogmatiske

systemer, der kan antage en uforsonlig holdning over for andre religioner og anderledes tænkende. Man hævder at sidde inde med sandheden og frakender alle andre religioner muligheden for at kende til sandheden". Og nu tager det hele for alvor fart!

Søren Kierkegaard skal også nævnes, for med ham, så har man krammet på "tidehvervsteologerne", og man får også vist, at der skam er autoritet bag ens ord. Lektoren hamrer derudaf, han er i sit es. Nu skal den endelige pointe komme, og den skal vælte intellektuelle-kegler. Så lektoren skriver: "Men det, at jeg mener, at min religion er den bedste, behøver ikke at betyde, at andre religioner ikke har del i sandheden. Når jeg som kristen siger, at jeg tror, at Gud har åbenbaret sandheden om sig selv i Jesus fra Nazareth, så tror jeg, det er en absolut sandhed, men dermed udelukker jeg ikke, at Gud på en anden måde har åbenbaret sin sandhed for andre (...) Hvis troen var en almen viden på linje med, at $2+2=4$, så kunne sandheden indfanges i et udsagn som: »Jesus er sandheden«. Men det kan den ikke (...)".

Det må have gået for hurtigt for lektoren, for han ender med at modsige sin egen overskrift og sig selv.

Den kære lektor vil helst ikke udelukke andre "sandheder" fra sandheden, for det ville jo betyde at han var "stivnet i dogmatiske systemer" og sådan noget kan vi ikke have. Men så er det jo heldigt for lektoren, at Gud allerede har udelukket andre "sandheder" for ham. Han behøver slet ikke tage valget, for valget er taget. Gud åbenbarede sig nemlig i Jesus fra Nazareth, og kun igennem Ham kan vi kende Gud. Det indebærer altså, at religioner, som fornægter Kristus, ikke kan være åbenbaringer fra Gud, fordi Gud er Kristus, den Kristus som selv siger: "Jeg er vejen, sandheden og livet; Ingen kommer til Faderen uden ved mig" (Joh. 14:6). Det vil sige, at Gud ikke åbenbarer sin sandhed på andre måder end ved Kristus. Valget er meget nemt for lektoren. Er Kristus Sandheden, så er alt andet løgn.

Lektoren må også siges at have en skæv definition af "absolut sandhed". En absolut sandhed er ikke kun sandhed for mig, men er sandhed for alt og alle, det er den "totale sandhed".

Det er korrekt, at Gud ikke kan indfanges i religion eller i bøger, men jeg tvivler på, at Gud er andet end hvad Han åbenbarer. At Han er andet end Han selv siger Han er, og derfor kan jeg have trosvished. En vished, som ikke er det samme som den matematiske eller den videnskabelige vished, men som er en tro på, at Gud er den, Han siger, Han er - Profeteret og bevidnet i Skriften. Det udelukker også demokrati i forhold til det hellige, fordi det ikke kan være til diskussion. Det betyder ikke, at man ikke kan diskutere fraktionerne imellem, men det betyder at grundlaget for diskussionen altid må være Guds åbenbaring i Kristus. Lektoren mener altså alligevel, at der gælder en smule demokrati i "det hellige", for der findes ikke kun en sandhed.

Kristendommen og religionerne har intet tilfælles, for religionerne fornægter hele det

fundament, som Kristustroen bygger på. Der er kun forskelle. Fundamentet er skillevejen mellem sandhed og løgn.

Lektorens hele idé synes at være den, at vi for alt i verden ikke må hævde en *absolut* sandhed, for en sådan er jo uforsonlig i forhold til det som må være løgn. Og det kan vi jo ikke have, nej, troen må ændres med tiden, være forsonlig og opmærksom på alle de ting som den har tilfælles med løgnen. Hvilket selvsagt betyder, at sandheden bliver til løgn. Med løgnen kan man kun være uforsonlig og i kamp. Som Matthæus citerer Frelseren for at sige: ”Tro ikke, at jeg er kommet for at bringe fred på jorden. Jeg er ikke kommet for at bringe fred, men sværd”(Matt. 10:34).

Derfor er et samfund, som kalder sig helligt, men ikke helliger Den Hellige, allerede solgt til Djævlén.

En mand med en sag

Af Erik Nørkjær

Spredte betragtninger fra en halvstuderet røver - om Jakob Knudsen og antologien ”Jordens Grøde og Himlens Væde”

”Det er næsten hundrede år siden, forfatteren Jakob Knudsen døde, men lige nu er han midt i en lyslevende debat om kristendommens forhold til samtiden og det moderne”. Sådan kunne man læse i slutningen af 2014 i anledning af Jakob Knudsen Selskabets udgivelse af antologien *Jordens grøde og himlens væde – læsninger og perspektiver i Jakob Knudsens forfatterskab*.

Det skulle glæde, om det var tilfældet, at Jakob Knudsen igen kommer til ære og værdighed, for sandt at sige har hans forfatterskab i mange år levet en skyggetilværelse, og hans værker er stort set ikke blevet læst, udover af de mest bedagede beboere af landets præstegårde og nogle få yngre teologer og litterater. Han er kendt og anerkendt af en pæn del af de præster, som er på vej til at gå på pension, men mange yngre teologer ved knapt nok, hvem han er.

”Jorden grøde og himlens væde” udkom i september 2014, og for en udgivelse af sin art er den overraskende nok blev lidt af en bestseller. 11 af Jakob Knudsens prosaværker og den storslåede salme ”Se nu stiger solen” behandles i bogen. Bidragyderne er et stærkt felt af teologer og litterater – alle yderst kompetente. Der er i vidt omfang tale om de mest kendte af Jakob Knudsens værker, som hver især behandles med stor indsigt og indføling. Det er alt sammen vederkvægende læsning. Nedenstående fokus på især ”Den Gamle Præst” og ”Gjæring-Afklaring” er derfor ikke udtryk for nogen vægtning eller rangordning af bogens bidragydere.

Jakob Knudsen er en forfatter, der i første halvdel af det 20. århundrede virkelig blev læst. Og ikke kun i præstegårdene. Min egen mor, som er født i 1922 og opvokset på landet har fortalt, at der til den daglige aftenoplæsning ud over Morten Korch, Henrik Pontoppidan og øvrige blandede bolcher jævnligt var Jakob Knudsen på programmet.

Omkring og efter 2. verdenskrig var han en af landets mest læste forfattere, men Willy Sørensens litterære karaktermord på Knudsen i 1961 med artiklen ”Det forgudede traume” sendte næsten fra den ene dag til den anden forfatterskabet ud i glemslens mørke. En skæbne lig den, der overgik Martin A. Hansen. Fra 1960’erne og frem var det Rifbjerg, Panduro og alle kammeraterne, der kom til at sætte dagsordenen på det litterære parnas i Danmark. Litteratur med kristendom som klangbund var ikke længere comme il faut.

Men måske er der virkelig en fornyet interesse for denne dinosaur i dansk litteratur. Alene den kendsgerning, at en gruppe af gode folk har kastet sig over forfatterskabet og stiftet et litterært selskab tilegnet Knudsen og hans værk, giver baggrund for en vis optimisme.

Senest har en gruppering med udspring i sidste års bispeudvalg i Viborg afholdt et særdeles velbesøgt seminar om Jakob Knudsen og hans forfatterskab.

R O D I D E T G R U N D T V I G S K E

Jakob Knudsen blev født i 1858 som søn af Nanna Boisen og Jens Lassen Knudsen. Faderen var højskolelærer hos Christen Kold og senere sognepræst i Aggersborg ved Limfjorden. Der er sagt og skrevet meget om faderen og forholdet mellem ham og sønnen, især angående de temmelig autoritære opdragelsesmetoder med stort ansvar og streng disciplin, der gjorde sig gældende i hjemmet. Jakob Knudsen har da også indrømmet, at faderen til tider var lige krævende nok for et barn. Men han har i samme åndedrag fastslået, at faderen var altafgørende i dannelsen af hans karakter, og han priste sig lykkelig over sin skolegang med hjemmeundervisning ved forældrene og en smule hjælp fra hjemmelærere. Jakob Knudsen har selv beskrevet det som ”den mest udprægede, mest levende højskoleundervisning, der nogensinde er given.”

Barndomsårene i Aggersborg var formative for Jakob Knudsen, ligesom familiens udpræget grundtvigske vækkelseskristendom har sat sig spor i hele hans forfatterskab. Vel at mærke ikke udelukkende i positiv forstand, hvilket jeg skal vende tilbage til.

Jakob Knudsen var samtidig med sin noget bredere anerkendte forfatterkollega Henrik Pontoppidan. De to nærede en gensidig beundring for hinanden, og det menes, at den nidkære præst Mads Vestrup i Pontoppidans roman ”De Dødes Rige” har Jakob Knudsen som forlæg. Hvor Henrik Pontoppidans romankunst er karakteriseret ved bl. a. et ualmindeligt smukt, letflydende og næsten nutidigt sprog, som gør ham lettilgængelig også i dag, kan Jakob Knudsen være noget tungere at danse med. Knudsen og Pontoppidan kommer begge ud af grundtvigske præstefamilier, og deres prosaværker deler på lange stræk emnekreds og miljø. Et andet fællestræk er begges nådesløse blik for kirkelig og politisk farisæisme og dobbeltmoral.

F O R F A T T E R E N S S T E M M E

Litterater har jævnligt fremhævet Pontoppidans ”tvetydighed” – altså den kendsgerning, at det i hans værk er vanskeligt – for ikke at sige umuligt – at bestemme forfatterens egen position. Det samme kan man ikke just sige om Jakob Knudsen. Han er, som det blev sagt allerede i hans egen tid ”en mand med en sag”. Og vel at mærke ikke blot i sin essayistik og foredragsvirksomhed. I alle hans romaner finder man forfatterens stemme. Han er selv til stede.

Hvad siger så den stemme, og hvem var manden bag stemmen? Ja, først og fremmest er han naturligvis præget af sin opvækst, den strenge opdragelse og en kristendom stærkt præget af både Grundtvig og Luther. Lov og evangelium var ikke ligegyldige størrelser, men uadskillelige og hinandens forudsætninger! Faderen var ”1. generations-grundtvigianer” og tæt på Grundtvig, men ikke af den sværmeriske slags. Jakob Knudsen var og blev

grundtvigsk men havde et godt øje for de udskejelser og det sværmeri, som tidligt blev en del af bevægelsen. Som ung var han politisk uvidende, trods at man må formode, at hjemmet var stærkt knyttet til den grundtvigsk/kirkelige del af partiet Venstre. Som ung højskolelærer på Askov måtte han søge hjælp hos en af de andre lærere for at blive klog på, hvad han burde stemme ved folketingsvalg. Det skulle dog ændre sig. Man skal ikke læse ret mange Jakob Knudsen-værker for at erfare, at han til marven er konservativ. Ikke i Lars Barfoed-forstand, men konservativ som én, der begræder, at det naturlige folkelige fællesskab imellem de forskellige klasser er under afvikling og er blevet afløst af kunstighed, ligemageri, snobberi og krigsretorik, hvor sognebørn og landsmænd bekæmper hinanden. Lyt blot til pastor Castbjerg i "Den Gamle Præst":

"Jeg er konservativ (...) blot for at *sinke* og blot for Menneskesjælens Skyld, er jeg det. Jeg ønsker ikke *andre* og ikke *bedre* Reformere, men jeg ønsker *slet ingen* Reformere; jeg ønsker, at det hele kunne staa stille en Tid, for om Menneskene dog kunne faa Stunder til at tage deres arme Sjæle med, som vi er rent kjørt fra. Alt i vore Dage har faaet dette forhastede ved sig, som Sjælene slet ikke kan taale. Derfor gjør de fleste aandelige Vækkelser og Rørelser i vore Dage mere Skade end Gavn."

Jakob Knudsen er kort sagt bange for, at det såkaldte fremskridt skal føre til unatur og gøre mennesket rodløst. Han kalder det for "vildfaren idealitet", og hermed anklager han enhver form for idealisme, uanset om den er kirkelig eller politisk. Lærer Urup siger om den moderne socialstat i romanen af samme navn: "Det er sgu pjask-raaddent det hele!" og "Det er Tidens Slaphed, dens sjaskede Blødagtighed og Kraftløshed, der volder, at den er ugudelig". For Jakob Knudsen er ugudelighed det samme som umenneskelighed og den humane idealisme synonym med menneskeforagt. Med hans egne ord må man "slutte forlig med det virkelige liv" og tilstræbe, at "idealiteten finder hjem til Gud, for uden Gud er idealiteten en frygtelig pine".

OPGØR MED DEN SELVGODE KIRKELIGHED

Jakob Knudsen debuterede i 1898, men sit store gennembrud fik han året efter med "Den Gamle Præst". Den vakte enorm opsigt og forargelse, fordi den sanktionerede lovbrud, mord og selvmord. Samtidig var den et krast opgør med den selvgode vennemødegrundtvigske kirkelighed. I romanen gør Jakob Knudsen gældende, at loven skal herske uafkortet, men at bag den verdslige findes kærlighedens lov, som for det enkelte menneske må have forrang. Et par citater: "Ulykkerne begyndte med de folkelige og religiøse bevægelser, som har inficeret samfundet med åndelig skarlagensfeber" og: "Gud er også med den, der ved, de vil blive stikkende i synden. Guds fred befrier ikke fra samvittighedens bud, lige så vist som den aldrig hjælper mod tandpine. Men i Gudsfreden kan man aldrig helt fortvivle".

"Den Gamle Præst" blev trods sin kontroversielle holdning og emnekreds en stor salgssucces, og sågar i Politiken blev den rosende anmeldt af Svend Lange, der bl.a. skrev:

”Havde den danske konservatisme mange forkæmpere som han, var den vel værd at slås med.” Ak ja, kunne man da blot finde en nutidig dansk forfatter og gøre Langes ord til sine egne!

Romanen ”Gjæring-Afklaring” behandles i antologien af mag art. Anders Thyrring. Her går han i kødet på en anden af bidragsyderne, Henrik Wigh Poulsen, og dennes bog fra 2001 ”Hjemkomsten og det åbne land”, hvor ”Gjæring-Afklaring” analyseres indgående. En af Henrik Wigh Poulsens konklusioner i bogen er, at Jakob Knudsen gennem sit forfatterskab lander på det synspunkt, at han – trods rodfæstet i kristendommen – insisterer på en omfavelse af moderniteten dvs. det moderne gennembruds litterære realisme, ikke blot som stilistisk teknikalitet, men som en fuldgyldig del af forfatterskabets anliggende.

DET MODERNE

Det tør siges, at de herrer Andersen og Wigh Poulsen ikke er enige på det punkt. Og via Studenterkredsens genopstandne tidsskrift blev man vidne til noget i vore tider så udsædvanligt som en veritabel litterær fejde. Det blev i sandhed både opbyggeligt og underholdende. Jeg vil mene, at Thyrring Andersens tolkning har mest for sig, nemlig den, at Jakob Knudsen stod i absolut modsætning til det moderne gennembrud og dets bannerførere. Jakob Knudsen nærede stor respekt og beundring for Georg Brandes, Johannes V. Jensen og andre af den ny tids mænd, men han delte ikke holdninger eller livsfilosofi med dem. Senest har Johan Chr. Nord i *Tidehverv* beskæftiget sig med samme emne. Måske er han den, der kommer nærmest på sandheden om Jakob Knudsens forhold til naturalisme og brandesianisme, når han her gør gældende, at for Jakob Knudsen selv var naturalismen en selvfølgelig del af de faktiske litterære strømninger, der nok brød frem i kølvandet på Brandes, men at den ikke nødvendigvis måtte dele ideologisk doktrin med brandesianismen.

Eller måske skal vi lade os nøje med Jakob Knudsens egne ord: ”Man skal ikke gå uden om naturalismen – man skal slås med den!”

Gjæring-Afklaring må betragtes som Jakob Knudsens hovedværk og måske han mest vellykkede og helstøbte. Hans samtidige og langt mere berømte forfatterkollega Henrik Pontoppidan var, som sagt, ganske vist en større stilist med et udsædvanligt elegant og flydende, ja moderne formsprog. Knudsens form er tungere og lidt altmodisch, men hans bedste værker, og herunder især Gjæring-Afklaring er på højde med det fineste i dansk litteratur. De rummer passager af stor skønhed og ikke så lidt tør og underspillet jysk humor.

Romanen, som i en vis forstand er en klassisk dannelses-/udviklingsroman er kraftigt inspireret af Jakob Knudsens egen barndom og ungdom. Den er et bidende opgør med på den ene side den overgearede og dæmonisk selvretfærdige jubelgrundtvigianisme, hvor all ikke-vakte betragtes som fortabte (jætter), og på den anden side den panteistiske

naturalisme, der dyrkede hengivelsen til øjeblikket og naturvidenskaben, og som så Darwins teorier som eneste forklaring på livet og dets sammenhæng.

I flere af de fortræffelige artikler i ”Jordens Grøde og Himlens væld” henviser forfatterne til Jakob Knudsens essay ”At kende sig selv”. Det kan der være gode grunde til, men det må undre, at lige præcis i Anders Thyrring Andersens artikel om ”Gjæring-Afklaring” er denne reference fraværende. Så meget desto mere fordi ”At kende sig selv” gennemspiller de samme overvejelser og når til samme konklusion som romanen. Ligesom hovedpersonen Karl Wintrup i ”Gjæring-Afklaring” igennem sin rejse ud og senere hjemkomst når til afklaring, konkluderer Jakob Knudsen i sit kendte essay, at man bliver sig selv, ikke i ”begejstringen”, ej heller i ”sin natur”, men i ”hengivelsen til et andet selv”.

I overensstemmelse hermed forkaster Karl i romanens sidste kapitler de to ”livssyn”, som har påvirket ham i hhv. barndom og ungdom: På den ene side den sværmeriske og dualistiske grundtvigianisme med det skarpe skel mellem åndspersoner og jætter. På den anden side den panteistiske naturalisme repræsenteret ved den underskønne men åndløse dryade Rebekka Woltersien.

KNUDSEN I DAG

For Jakob Knudsen er der en afgrundsdyb forskel på at *dyrke* naturen og at *være* naturlig. Set fra hans synsvinkel er de brandesianske naturalister uden natur. Romanens ”helt” er Karls far, den anonyme og lavmælte proprietær Wintrup, som bevæger sig i baggrunden af handlingen. Han er en mand med respekt for virkeligheden, og han afskyer det rodløse sværmeri, der – uanset om det er panteistisk eller ”kristeligt” - giver sig udtryk i en æstetisk og uansvarlig livsførelse, hvor intet har vægt ud over det at kredse om sig selv.

Om sådanne menneskers unaturlighed og uægthed siger proprietær Wintrup: ”De får (...) en hel Del Talemåder og Sentenser, som de lærer udenad og snakker og sludrer efter, og når de gør det, så er de fuldkomne, og så giver de Fanden i både Naturlighed og hele Resten”.

Kan man så påstå, at Jakob Knudsen har almen relevans i nutiden, eller er han blot den dinosaur, de toneangivende intellektuelle vil gøre ham til?

For at besvare det spørgsmål kunne man eksempelvis kaste et blik på den løbende politiske debat om tilstanden i den danske folkekirke. Se eksempelvis til den grasserende politisk korrekte fromhed, der trives som skimmelsvamp både her og der – og svaret må være klart.

Kast et blik på samfundsudviklingen. Læs om mødre, der hyler og skriger over supermarkeders samlekort. Lyt til biskopper, der kalder kristendom for ”kærlighed i ord og gerning”. Og provster, som vil indføre ledelse baseret på ”organisationens værdier”. Eller politikere, der vil gøre verden til et bedre sted at leve. Og en undervisningsminister, som er ved at fuldbyrde folkeskolens endeligt.

Jo, vist er Jakob Knudsen aktuel – som al stor kunst er det. Som samfundets salt og

peber. Igennem hele sit forfatterskab udstiller han farisæisme, hvad enten den er politisk eller religiøs. Han hudfletter kunstighed og unatur og gør op med den selvspejlende og åndløse æstetisme.

Jakob Knudsens værker er som vand på tørre agre. For her findes der respekt for virkeligheden - helt i modsætning til den spøgelsesverden, som tidens sværmeri er udtryk for.

Jordens grøde og himlens væde er en bog på rette tid og sted. Læs den. Og gak så til manden selv! For hos Knudsen er der god og nærende kost at hente.

Tørklæder, Taleban og 1001 nat – rejsebrev fra Camp Marmal.

af Stine Munch

”Skal du til Afghanistan?” spurgte mange, inden jeg tog afsted som præst på en tre-måneders udsendelse. ”Vi har da ingen soldater derude længere?”

Men det har vi altså. Hæren har stadig folk i Kabul, og flyvevåbnet, hvor jeg er tilknyttet som præst, har cirka 75 mand ved helikopter-bidraget i det nordlige Afghanistan. Danmark deltager i NATO-missionen Resolute Support, som er efterfølger til missionen International Security Assistance Force, ISAF. Her i artiklen bruges den gamle betegnelse, som afghanerne bruger.

Flyvevåbnet har haft helikopterne i Camp Marmal siden i sommers, og det er endnu ikke besluttet, hvor længe de skal blive derude.

Engang var Camp Marmal en tæt befolkede base. Der var mange flere spisesteder, kaffebarer og butikker og et vældigt leben mellem de mange forskellige nationaliteter. Her er stadig soldater fra mange dele af verden, men meget færre end tidligere, og mange steder står de karakteristiske gulbrune telte tomme tilbage. NATO-styrkerne er på vej hjem nu, og afghanerne skal klare sig selv. Hvordan det vil gå, er der vist ingen der ved.

Når solen er fremme tager vi op på basens marked - eller bazar, som den også kaldes. I en hesteskoform ligger en forsamling skure, og herfra sælges tørklæder, smykker og elektronik.

Også forretningerne bærer præg af, at der ikke handles så meget, og varesortimentet skiftes ikke så hyppigt ud som tidligere.

Jeg blev forklaret, at købmændene skal cleares og sikkerhedsgodkendes, så det er vanskeligt at få en butik her på basen.

Så hvem er de egentlig, disse købmænd, som hver dag cykler frem og tilbage mellem byen, Mazar-e Sharif og basen? En vej, som vi, der er udsendte, ikke må køre ad i pansrede biler, fordi risikoen er for stor.

Der er flere unge købmænd på markedet. Jeg falder i snak med Mohammed, der taler flydende engelsk. Han arbejder i sin onkels butik og fortæller mig, at alle butikkerne er ejet af familier og ikke af den enkelte, og at man hjælper hinanden med at få arbejde på basen. Selv har han arbejdet der i tre år; han er ingeniør-studerende og er indskrevet på Balkh-universitetet. Om et år er han bachelor, og han vil egentlig gerne blive. Afghanistan har brug for ham, men han orker ikke alt det krig, og at han hele tiden skal være bange for at blive overfaldet af Taleban. Måske tager han til Tyrkiet, når han er færdiguddannet, men det er

lidt svært, eller til Indien, det er lidt lettere. Og så kommer han tilbage, når der er fred.

Jeg spørger, hvad han tænker om, at ISAF trækker sine styrker ud nu. Og Mohammed svarer, at hans personlige mening er, at ISAF skal blive! For Afghanistans skyld, for befolkningens skyld. Han mener slet ikke, at landet kan stå på egne ben og at sikkerheden vil gå fløjten, når og hvis de udenlandske styrker rejser, og Taleban får øget magt og indflydelse.

Mohammed fortæller mig, at der tidligere var et uddannelses-center på basen, og at han underviste der i dari. Han har været glad for mødet med mennesker fra så mange egne af verden. Som han siger: det er spændende, og vi udveksler erfaringer og lærer af hinanden. Jeg vil gerne være høflig og venlig overfor jer, der er kommet langvejs fra for at tjene Afghanistan. Men mange andre afghanere har en anden holdning til, at I er her. Ikke fordi de sympatiserer med Taleban; men de vil bare have fred her. Opfattelsen er nok sådan: bare skrid alle sammen og lad os være i fred! Og jeg er da enig, siger Mohammed, men der er jo forskelligt syn på, hvordan vi opnår den fred. Og jeg tror ikke, det er godt, hvis ISAF-styrkerne rejser.

Jeg har flere gange handlet tørklæder med en anden onkel og hans nevø. De taler begge godt engelsk og især den ældste, onklen, er en høflig og venlig mand. Vi er lige gamle, han og jeg, næsten 40 år. Han ser alderssvarende ud og er ikke så slidt som f.eks. rengøringsmændene eller arbejderne på vejen. Han er rank, altid glatbarberet og har levende brune øjne. Han er gift og har fire børn; hans kone er 28 år. Så på den måde er der ikke meget forskel på os. Jeg havde fået tre børn, da jeg var 28. Vi taler lidt om, at børnene bliver dyrere, jo ældre de bliver. Forældrebyrden er den samme i Danmark og i det nordlige Afghanistan.

Flere generationer i familien bor sammen i en compound i byen.

Onklen har haft butikken i over 8 år. Familien har også haft forretning i Mazar-e Sharif, foran Den Blå Moske. Nogle tyske soldater så butikken i byen og spurgte, om familien kunne tænke sig at arbejde inde på basen. De skulle igennem mange interviews, inden de kunne begynde, men selvom der er en ret stor risiko forbundet med arbejdet for ISAF, fordi mange ser dem som landsforrædere, er familien glade for jobbet.

Det gode er, siger onklen, at de her kan tjene penge på en ærlig måde. Her slipper de for den megen korrupsion. Nevøen tjener penge til sit jura-studium og onklen til sin familie. Selv har han en bachelor i jura, og da jeg spørger, om han bruger sine studier, siger han ja. Jeg kan ikke helt finde ud af til hvad, men i hvert fald er han i stand til at undervise sine egne børn derhjemme, og det er meget vigtigt for ham, at de senere vil kunne tage en uddannelse. Da jeg spørger, om hans kone måske kunne undervise dem, mens han er på basen, svarer han, at hun ikke kan læse og skrive eller tale engelsk. Og man forstår, at I forhold til hende, så er både onklen og nevøen godt uddannede.

Naboer og folk i byen ved, at familien arbejder på basen, for ISAF. Men ikke med hvad. For

tæppehandlerne er bange. Taleban og andre konservative kræfter anser dem for at være landsforrædere. Hver dag tager de forskellige veje til og fra arbejde. For ikke længe siden blev én af de andre købmænd fra markedet overfaldet i sit hjem om natten og onklen og nevøen fortæller, at onklens far for tyve år siden blev ribbet for alt. Han havde en velfungerende tæppeforretning i Mazar-e Sharif og havde endda held til at eksportere de håndknyttede tæpper til Tyskland, hvilket gjorde familien velhavende. Men en nat brød tyve og banditter ind i deres hjem og tog tæpper og guld og opsparede dollars.

Siden dengang har familien arbejdet for at komme op igen, det går godt, de tilhører middelklassen og har mange drømme om fremtiden.

Nevøen er i starten af tyverne. Han er ivrig, måske endda lidt emsig, afbryder ofte sin ældre onkel, som tilsyneladende finder sig i det. Da der kommer kunder i butikken, trækker nevøen mig ind i bagbutikken. Med ivrig gestik og store øjne fortæller han om sine drømme.

Det er vigtigt at have job og uddannelse. Han vil studere jura i fire år og derefter arbejde i udenrigsministeriet. Mest fordi han elsker sit land og hader krig. Han vil gerne tage ansvar og være med til genopbygge Afghanistan. Men det kræver, at her er stabilt. Krigen er en katastrofe for livet her. Og jeg fornemmer, at nevøen i virkeligheden helst vil slippe ud. Han taler om Sverige, Norge og Canada som forjættede lande, der vil opfylde alle hans livs drømme.

Da den tyske kunde forsvinder, vender onklen tilbage til samtalen, og vi taler om Afghanistans regering. Onklen mener, modsat det jeg har hørt i de danske medier, at valget i sommers var et stort problem. Som bekendt var der to kandidater til præsidentposten: Ashraf Ghani og Abdullah Abdullah.

Begge kandidater udråbte efterfølgende sig selv som vinder, samtidig med at de beskyldte hinanden for omfattende valgsvindel.

Denne slåskamp kastede Afghanistan ud i en alvorlig krise netop samtidig med, at de udenlandske soldater for alvor begyndte at forlade landet efter 13 års krig mod Taleban.

Det, vi har hørt i de danske medier er, at det lykkedes at få kamphanerne til at enes, fordi Abdullah Abdullah gik med til, at Ghani blev præsident og at Abdullah fik en nyoprettet post som såkaldt administrerende direktør de næste to år. Det skulle være det samme som en premierminister. Onklen fortæller, at det alligevel ikke går. Ghani og Abdullah slås stadig, og det betyder, at Taleban kan få mere magt.

Da vi taler om Taleban, begynder især nevøen at tale lavmælt, nærmest hviskende. Han siger: vi er muslimer, vi tror, at der er én Gud, Allah, og at han har skabt alt og er alles dommer. Hvorfor skal Taleban slå ihjel og ødelægge alt? Det er forkert! Det står der ikke noget om i Koranen, at man skal! Men det er fordi, Taleban ikke er afghanere men fra Pakistan. De er pashtunere, og de forstår slet ikke vores kultur og religion.

Og sådan vil Afghanistan, der er befolket med mange forskellige folkeslag, sandsynligvis

fortsætte med at se på hinanden. Hvem er de rigtige afghanere og hvem er ikke? Og ønsket om fred til at leve, vil det nogensinde kunne opfyldes? Næppe.

De næstekærlige og de ukristelige

af *Merete Bøye*

For 34 år siden blev der lavet en undersøgelse af, hvad elever i Folkeskolens 7. klasse vidste om kristendom. Et af spørgsmålene lød: ”Hvad er næstekærlighed?” Det kom der mange pudsige svar ud af, såsom: ”Det er noget, man har til sin næste ven”. Kun få var klar over, at ordet ”næste” er det samme som ”nærmeste”, og altså betegner det medmenneske, der står overfor dig lige nu og her. Men 1981 er lang tid siden, og nu om dage er der ikke mange unge mennesker, der ikke kender ordet ”næstekærlighed”. Det er tværtimod blevet smart at tale om næstekærlighed; hvis man vil være med på noderne indenfor politik eller kultur, så ligger det én på læberne dagligt – gerne i selskab med ”tolerance” og ”humanisme”. Således er ”næstekærlighed” fx blandt Alternativets ”parti-fe og god karma-ambassadør” Jytte Abildstrøms store ønsker for fremtiden i det Danmark, hvor vi alle sammen har hjemme i klappeland.

Næstekærlighedsbegrebet er blevet hentet ud fra skammekrogen og kommet på dagsordenen, og mange vil sikkert mene, hvis man spørger dem, at det er noget af det, der siger dem mest fra Jesu forkyndelse i det hele taget. Det diskuteres blandt præster, om en prædiken må være politisk eller ej. Nogle mener, at næstekærlighedsbudet sætter en bestemt etik op for kristne mennesker, at denne etik kan formuleres som konkrete regler og forbindes med en konkret politisk linje, og at en god prædiken derfor helst skal være politisk – i den forstand, at den skal behandle konkrete politiske problemstillinger. De vil sige, at Jesus fordrer, at man tager politisk stilling og bekæmper ondskaben, hvor man ser den, også på samfundsplan.

M E D M E N N E S K E L I G H E D E N

Repræsentanter for denne holdning kan bl.a. være præsteinitiativet fra 2005, som består af en række præster, som ved forskellige lejligheder udsender underskriftsindsamlinger, hvor man samler sig om enkeltsager såsom at bruge en bestemt dag i kirkeåret som anledning til i sin prædiken at kritisere regeringens indvandrerpolitik, eller støtte de afviste irakiske asylansøgere, der i 2010 under stor mediebevågenhed blev ”holdt skjult” i Brorsonskirken i København. Det kan være bisper som fx Peter Fischer-Møller, der for nylig i netavisen altinget.dk har kaldt Ventres ønske om at skære i u-landshjælpen for ”fejlt og dumt”. Eller det kan være folkekirkelige, skatteyderbetalte, biskoppeligt nedsatte ”netværk af ressourcepræster”, Folkekirkens Asylsamarbejde, som for få dage siden var årsag til en artikel med overskriften ”Folkekirken vil gerne opfordre alle til at tage hånd om de mange flygtninge, der kommer til Danmark” på dr.dk. ”Hvis du skal til gudstjeneste i morgen, så kan du godt regne med, at den kommer til at handle om flygtninge-problematikken.

Samtlige af landets kirker vil nemlig sætte fokus på flygtninge i forbindelse med FN's internationale flygtninge dag i dag”, lød den løgnagtige billedtekst.

Mine egne politiske holdninger vil jeg her ikke ytre mig om, da de er irrelevante for mit ærinde. Det, jeg fæstner mig ved, er, at præsterne bag foretagender som Præsteinitiativet og Folkekirkens Asylsamarbejde opfordrer til, at man tager sin egen politiske holdning med op på prædikestolen og udbreder den, som om det var den eneste rigtige at indtage for en kristent menneske. præst, journalist og direktør for Kirkeligt Medieakademi Svend Løbner gik d. 7. februar 2012 så vidt som til at kalde Dansk Folkepartis holdninger til udlændinge for ”ukristelige” i sin blog på kristendom.dk. Han mente, at DF var ”koldt og kynisk” og drog en fortærsket parallel til lignelsen om den barmhjertige samaritaner, som de gode mennesker på venstrefløjten som bekendt elsker at misforstå.

Svend Løbner fælder her en religiøs dom over sine politiske modstandere. De er ikke blot primitive eller vildledte, de er slet og ret ”ukristelige”. Der er meget kort vej til ligefrem at kalde dem onde. Når et medlem af en kristen kirke med Bibelen i hånden kalder andre medlemmer af samme kristne kirke for ”ukristelige”, så er det det samme som at sige, at man selv – i modsætning til den anden – er et ”kristeligt” menneske, der ”handler kristeligt” i kraft af den besindelse på ”medmenneskeligheden”, der kommer til udtryk i netop ens eget politiske eller teologiske program.

SPLINTEN OG BJÆLKEN

Nogen har en gang humoristisk gjort opmærksom på, at når der nu åbenbart er så mange næstekærlige præster i landet, så er det i grunden mærkeligt, at det er så svært at hverve frivillige til Sct. Nicolaitjenesten. Det er vittigt sagt, for det synliggør det problem, at næstekærligheden tit udvander i praksis, når man glemmer, at budet først og fremmest er talt til én selv og ikke til de andre. Noget kunne tyde på, at det hører med til at være menneske, at man har svært ved at få teori og praksis til at gå op i en højere enhed, når det gælder næstekærlighed. Ånden er villig, men kødet er skrøbeligt, og meget, der måske nok begynder med en ægte vilje til det gode, har en uheldig tendens til at ende i hykleri og bedreviden – og ofte uden at man overhovedet opdager det selv. Det er den gamle historie om splinten og bjælken endnu en gang.

Næstekærlighedsbudet er en fordring, der lyder til hvert enkelt menneske: det enkelte menneske må gøre op med sig selv, hvad der i et givet møde med et andet menneske er det rigtige at gøre. Som punkt på et teologisk eller politisk program tager det sig altid forlorent ud, fordi det så nemt får karakter af en moralsk pegefinger, der altid er rettet bort fra én selv, som jo har den rette ”kristelige” habitus, hen mod de andre, de ”ukristelige”, de urene med øjnene fulde af splinter.

Jesus kom ikke for at udpege, hvem der er næstekærlige og hvem, der ikke er; han kom for at elske sin næste. Gå du ud og gør ligeså, siger han. Ikke ”gå du ud og prædk, hvad de

andre skal gøre for at opføre sig næstekærligt". At efterleve næstekærlighedsbudet sådan som det skal efterleves, dvs. konkret, i praksis, hver dag, og uden tanke for mig selv, er så godt som umuligt for mennesker. Og dog er budet lige stort og lige ubetinget. Det må simpelthen skingre i øjne og ører på enhver, der læser og hører det, som har et nogenlunde realistisk syn på sin egen formåen til det gode. Viljen har jeg, som Paulus siger, men udføre det gode kan jeg ikke. For det gode, som jeg vil, det gør jeg ikke, men det onde, som jeg ikke vil, det gør jeg. Jeg finder altså den lov, at jeg, skønt jeg vil gøre det gode, kun evner det onde. For jeg glæder mig inderst inde over Guds lov. Men jeg ser en anden lov i mine lemmer.

DER FINDES IKKE KRISTELIGE MENNESKER

Vi er med andre ord alle sammen "ukristelige" i den forstand, at ingen af os er kriste-lige, dvs. Kristus-lignende. Han var virkelig næstekærlig, og han så virkelig klart, hvad der var det rigtige at gøre i enhver situation. Anderledes står det til med os. Hvilken politisk lejr, vi så end identificerer os med, så har de fleste af os nok viljen til at gøre det gode. Med evnerne dertil ligger det straks mere småt. Næstekærlighedsbuddet forstår vi nok; det er rørende enkelt: handl altid til dit medmenneskes bedste. Hvad der konkret er det bedste at gøre i en given situation, er knapt så enkelt at gennemskue, og derfor er det også for nemt, når præster eller andre finder for godt med Bibel i hånd at holde dom over regeringen og alle dens vælgere. Det tilkommer ikke præsterne at ransage deres medmenneskers hjerter og nyrer og – i ornat og fra prædikestolen – sætte sig til doms over deres (politiske) motiver og handlinger.

Den, der bedømmer mig, er Herren. Fæld derfor ikke dom før tiden, før Herren kommer! Han skal bringe for lyset, hvad der er skjult i mørket, og åbenbare, hvad hjerterne vil. (1. Kor. 4.4-5)

Digt: Bevidsthedsrundbarberet

af Peter Danielsen

Bevidsthedsrundbarberet
går tossen snart i knæ
forvirret og forceret
er flygtighedens fæ
Fortabelsesforhærdet
i ensomhedens pop
dog evighedsbehjertet
som kærlighedens prop

Der springes buk på engen
der files violin
han vågner op i sengen
som lysten amorin
Nok danser stjernevrимlen
på himlens boulevard
men fjernt fra hoppeskimlen
har hingsten lyst til bart

Og ham her er atletisk
med fyldebøttevom
nu vil han da asketisk
for altid vende om
En celles hvide mure
En seng en stol en pult
i ensomhed at turde
at æde af sin sult

Han tjærer tankens søle
i negationens rum
men ender med at føle
sig endnu mere dum
Han nægter at bemærke
sit åbenbare skridt
men farver er så stærke
hvor lærredet er hvidt

Han flygter ud i skoven
men ender i en by
han venter hjælp fra oven
men hales ned på ny
Bevidsthedsrundbarberet
er Adams sølle æt
men blødende i leret
står ordets majestæt

Hun griber ham i flugten
og åbner sine fjer
i honningviadukten
har glædesvrimlen veer
og skyggehæren viger
for tusind kys i flok
mens sansehavet stiger
i lysets chok-amok

Hun lader livet gløde
igennem ben og marv
hun elsker ham til døde
han vågner af sin grav
De hvirvler rundt på kloden
som stjernestøv i dans
forenede ved roden
til himlen hvisker: stands!

Styring eller forstyrning

af *Gunnar Kasper Hansen*

Vi er på vej mod reformationsjubilæet i 2017, og det er allerede godt forberedt ved flere markante bogudgivelser. En af dem historikeren Heinz Schillings ”Martin Luther – rebel i en opbrudstid”. I den gør Schilling gør opmærksom på, at Luthers oprør mod den romerske kirke ikke er ”det modernes gennembrud”, men ”en reaktion på en moderniseringstrang, der udgik fra Rom”. Det var den romerske kirke, der var moderne. Schilling beskriver denne modernisering med tre ord ”rationalisering, bureaukratisering og nye institutioner” (Kristelig Dagblads Forlag 2014). Det var den tids New Public Management. Da jeg læste de tre ord, slog det mig, at det er en sådan ”modernisering”, mange oplever ske inden for undervisnings- og uddannelsessektoren. Vi har jo ligefrem en ”moderniseringsstyrelse”. Schilling gør desuden opmærksom på, at den pavelige moderniseringspolitik skabte en ”dybtgående usikkerhed” i Tyskland. Det føler vist også mange, som er henvist til at finde deres udkomme i førnævnte sektorer.

K O N K U R R E N C E N

Et af de begreber, som har spillet en stor rolle i skole- og uddannelsesdebatten, er de såkaldte PISA-undersøgelser, som OECD gennemfører hvert tredje år, hvor man undersøger elevernes kompetencer i læsning, matematik, naturfag og et fjerde område, som skifter fra undersøgelser til undersøgelse. Som bekendt klarer Danmark sig ikke så godt. Det er beklageligt, og det må der gøres noget ved. Ingen tvivl om det. Børn skal selvfølgelig lære at læse og skrive i skolen og vide noget om de ”hårde” fag.

Et andet begreb, som har spillet en stor rolle i debatten, er forestillingen om, at vi lever i en konkurrencestat. Det er helt bevidst, at jeg skriver ”forestillingen”, for det er en forestilling. Af den slags, som kan blive til virkelighed, hvis tilstrækkelig mange lader sig fastholde af den, og en forestilling, som i undervisnings- og uddannelsessektoren har udviklet sig til en psykose, der bruges til at banke lærere og undervisere på plads med.

Men politikerne mener altså, at vi skal kunne konkurrere. Underforstået: Det kan vi ikke! Det vil jeg gerne kommentere.

Jeg har opholdt mig 14 år i Belgien sammen med ca. 4.000 andre danskere og bl. a. undervist på en af de europaskoler, hvor de EU-ansattes børn går. Jeg kan oplyse, at her lå de danske børn i toppen i konkurrence med børn fra de gamle medlemslande, og at danske au pairs var særdeles efterspurgt. En irsk mor svarede, da hun blev spurgt, hvorfor hun ville have en dansk au pair igen: ”For de er de bedste”. Den amerikanske professor dr. Amin Tarzi, tidl. officer i Marinekorpset, direktør for mellemøststudier ved Marinekorpsets Universitet svarede sidste år følgende på spørgsmålet om, hvem der var de bedste soldater i

Afghanistan: ”I tror det måske ikke; men det er danskerne! De er de mest effektive, bedst trænede og bedst udrustede soldater i Afghanistan. De påtager sig frivilligt de allersværeste opgaver. De løser dem med udsøgt professionalisme og enestående udholdenhed, og de beklager sig aldrig. Tro mig, jeg ved, hvad jeg taler om.” (Weekendavisen 06.06.2014)

De unge mennesker, vi sender ud i verden, kan altså noget. Tidligere teknologichef for Siemens Windpower Henrik Stiesdal, som med sine ideer har skabt en af de største erhvervssuccesser i Danmark, har i et interview følgende kommentar: ”Det kan godt være, at danske børn lærer at læse lidt senere end de kinesiske. Men de kan tænke selvstændigt og kritisk, og i en verden, som har så meget brug for nye løsninger, så er det altså guld værd” (Weekendavisen 06.11.2014).

S O C I A L   K A P I T A L

Vi er et land, der er fattigt på råstoffer, så det er ikke der, vi kan konkurrere, men hvis man går ind på WWW.WORLDVALUESURVEY.ORG, kan man der finde et kultur-kort med to akser: En vandret, som går fra ”survival values” dvs. fysisk og økonomisk sikkerhed inden for en afgrænset etnocentrisk ramme og med lav tillid og tolerance, mod længere ude ad akse ”self-expression values”, dvs. værdier som miljøbeskyttelse, tolerance overfor fremmede, mennesker af anden etnisk herkomst, bøsser, lesbiske og forventninger om deltagelse i beslutningsprocesser omkring det økonomiske og politiske liv. Den lodrette begynder med ”traditional values” båret af religion og familie, afstandtagen fra skilsmisse, abort, dødshjælp og selvmord i samfund, som også er præget af nationalisme. Bevæger man sig længere op ad akse går det mod ”secular-rational values”, som groft beskrevet kan ses som modsætning til de nævnte traditionelle.

På dette ”kort” kan man aflæse det, man med et forenklet udtryk plejer at kalde ”social kapital”, som er en udvikling af den hollandske kulturanalytiker Geert Hofstedes ”cultural dimensions”. Jo længere oppe i det højre hjørne af kortet et land er anbragt, jo større social kapital. Sverige, Norge og Danmark scorer klart højest.

Kortet viser også, at der er en sammenhæng mellem på den ene side tro og på den anden økonomisk udvikling, udvikling af demokratiske institutioner, etnisk ligestilling og effektivt fungerende samfund. Danmark og de øvrige nordiske lande ligger sammen med Tyskland i feltet ”protestantisk Europa”. Under dette ligger de ”engelsktalende lande” med bl. a. England, Australien, Canada og U.S.A. Sidstnævnte nederst. Rusland ligger midt på den lodrette akse, men klinet op ad den, dvs. i bunden af den vandrette. Kina lidt højere og lidt længere ude ad den vandrette akse. Nede i kortets venstre hjørne, altså lavest scorende, ligger ”de muslimske lande”, og ved siden af, lidt længere ude ad den vandrette akse, ”de afrikanske”.

Danmarks placering på WVS’s kort bekræftes af den amerikanske filosof Francis Fukuyamas seneste bog ”Political Order and Political Decay”. Et oversat uddrag om Grundtvigs

betydning for Danmarks udvikling har været bragt i Kristeligt Dagblad. Fukuyama beskriver i det Danmark som "et af verdens mest succesrige, moderne lande" (Kristelig Dagblad 07.05.2015).

Min pointe med at inddrage World Value Surveys undersøgelser er, at den er mere omfattende og mere dybtgående end PISA-undersøgelserne, og at den afdækker et overset aspekt i undervisnings- og uddannelsesdebatten. Der er ting, som PISA-undersøgelserne viser, vi er blevet dårligere til, og det skal vi som understreget se at få rettet op på, men det skulle nødtigt ske på bekostning af det, vi er gode til, og det er der en fare for, hvis man ikke har en klar forestilling om, hvad undervisning og uddannelse forudsætter, men forveksler det med skoling eller indlæring.

Den sociale kapitals grundstof er fænomenet tillid, som er et centralt begreb i K.E. Løgstrups tænkning. Tillid hører med til de fænomener, han kalder "de suveræne livsytringer", og som sådan er den spontan. Den kommer af sig selv. Den lader sig ikke beherske eller planlægge. Den opstår kun under forudsætning af frihed. Men selv om tilliden kan betragtes som en suveræn livsytring, vil den som socialt fænomen oftest modsvares af ansvarlighed, ellers dør den ud. I den forstand hænger tillid og ansvar sammen. Modtaget tillid bliver til ansvarlighed.

MYNDIGGØRELSE OG MULIGHED

Nederlandingen Gert J. J. Biesta, som for øjeblikket er professor i uddannelse ved Brunel University London, og som jævnligt gæsteforelæser i Danmark, betragtes som en af verdens førende uddannelsesteoretikere og -forskere. Biesta, som har en baggrund som fysiker, leverer i sin bog "God uddannelse i målingens tidsalder" (Klim 2011) "stærkt kritiske analyser af de neoliberale styringsformer med internationale sammenligninger, markedsgørelse og "accountability"-systemer og af de virkninger, dette har på relationerne mellem stat og borger, skoler og forældre, lærere og elever".

Biesta beskriver i bogen uddannelse som bestående af tre elementer: Kvalifikation, socialisation og subjektifikation, og, siger Biesta, for at en uddannelse skal kunne betegnes som "god", skal den indeholde alle tre elementer. Kvalifikation står for viden og færdigheder. Begrebet socialisation behøver næppe nogen forklaring, men i sin beskrivelse af begrebet subjektifikation, som i denne sammenhæng er det interessante, tager Biesta udgangspunkt i Kants begreb om dannelse, dvs. om mennesket, der gennem opdragelse og undervisning kan blive i stand til at gøre brug af sin forstand uden en andens ledelse og dermed træde ud af sin selvforskyldte umyndighed (Biesta s. 88). Begrebet subjektifikation kan således oversættes til selvstændig- eller myndiggørelse, til det "at kunne tænke selv".

Biesta gør opmærksom på, at Kants forestilling om det autonome menneske ikke blev realiseret i datidens uddannelsespolitik, som var belastet af essenstænkningen, dvs. af et

billede af, hvad mennesket er i sig selv (et fornuftsvæsen), og udtrykt i det, vi plejer at kalde humanismen. Den humanisme, som ifølge filosofen Emmanuel Levinas (Biestas henvisning) kommer til kort over for de inhumane ideologier, som hærgede det 20. århundrede, men som ikke desto mindre lever uforstyrret videre i megen pædagogisk tænkning (sammen med forestillingen om, at mennesket er godt). Den manglende realisering ændrer imidlertid ikke ved det afgørende faktum, at Kant etablerer en forbindelse mellem på den ene side opdragelse, uddannelse og dannelse og på den anden frihed og selvbestemmelse. Det er denne forbindelse, orienteringen mod frihed, uafhængighed og autonomi, som gør, at Biestas begreb om subjektifikation adskiller sig fra socialisation.

Biesta understreger derfor også, at det i uddannelsessammenhænge er vigtigt ikke på forhånd at fastlægge, hvad det er for et menneske, som skal komme ud af det. Vægten skal ikke lægges på, hvad mennesket *er*, men på hvad mennesket *gør*. Det er ikke et spørgsmål om menneskets væsen, men om dets muligheder. Mennesket har muligheder. Biesta låner til belysning af det filosofen Hannah Arendts begreb ”det aktive liv”, som består af henholdsvis arbejde (for livets opretholdelse), frembringelse (varige forandringer af omgivelserne) og handling. Det sidste, handling, forstås som det ”at give noget væren, der ikke har eksisteret før”. Arendt kalder det også for at ”begynde”, og det er ifølge hende muligheden for at ”begynde”, som gør mennesket ”unik”. Forudsætningen for at kunne gøre det, ”begynde”, er den frihed, der altid er behæftet med uforudsigelighed, og i den forstand, siger Biesta, er *god* uddannelse frigørelse.

Biesta gør flere gange i sin bog opmærksom på (f. eks. Biesta s. 45), at *god* uddannelse ikke er en kausal proces (når man gør dét, sker der dét), men en symbolsk proces, dvs. en proces, som er afhængig af modtagerens forståelse, fortolkning og skøn, og en proces, hvor man kan tage fejl, bl. a. fordi den er sammensat og derfor kun i begrænset omfang kontrollerbar. Han har derfor også meget sigende som titel på sin seneste bog kaldt uddannelse for ”Den smukke risiko” (Klim 2014).

Hvis man vil lære andre at tænke selv, forudsætter det, at man giver dem friheden til det. Det forudsætter tillid i stedet for styring. Man kan ikke med sikkerhed sige, hvad der kommer ud af det. Der findes ikke nogen opskrift på, hvordan man skaber unikke mennesker. Det er en mulighed, som kan holdes åben.

Det er på den anden side nemt at forhindre, at det sker. Det sker f. eks., når uddannelse og undervisning kun bliver reduceret til reproducering af allerede eksisterende viden, skoling eller indlæring, eller når åbne spørgsmål, som ifølge erfaringen rummer mulighed for, at man kan tage fejl, lukkes med såkaldt videnskabelige svar, sådan som det f. eks. sker for øjeblikket i pædagogikken med talen om forsknings- og evidensbaseret undervisning som et monotont credo, der rethaverisk og erfaringsresistent placerer pædagogikken hinsides etikken. Den menneskelige faktor og det sammensatte i den pædagogiske situation ser man bort fra. Det har også været karakteristisk, at ansvarlige politikere ikke svarede, men blot gentog, hvad de allerede havde sagt, når de blev stillet uddybende eller kritiske spørgsmål

vedrørende beslutninger på f. eks. folkeskoleområdet. Man taler "ex cathedra". Kommunikationen er envejs, oppefra og ned, og ledelsesstilen er autoritær. Man skiller med udtryk lånt hos Henrik Stiesdal, som jeg allerede har omtalt, udvikling og produktion. Han bruger også udtrykket "udviklingstårn" som en variant af det velkendte elfenbenstårn.

Meget af det, der udsendes fra de pædagogiske udviklingstårne, er bullshit, kejserens nye klæder, varm luft, fordi de, der taler ned fra udviklingstårnene, ikke har forstand på det, de forventes at lede. K. E. Løgstrup siger i et foredrag om skolens formål, som jeg skal vende tilbage til: "...der er folk nok der kan tale uden at tænke, i det uendelige og velformuleret. Det sidste er næsten det værste, for det forlener personer med en sikkerhed der virker overvældende." (Danmarks Lærethøjskole 1985). Mercuri Urval annoncerer på tv efter folk til job i uddannelsessektoren med ordene: "Du behøver ikke at have forstand på uddannelse, bare du har forstand på ledelse." Og det er fint nok, men det, erhvervslederen Henrik Stiesdal gør opmærksom på, er, at forudsætningen for, at det kan blive *god* ledelse, er, at man som leder er lydhør over for dem, der i det daglige arbejder med det, man ikke har forstand på. At man *lytter* nedad.

I den sammenhæng siger Fukuyama også noget: "Grundtvig og hans bevægelse er interessante, fordi den viser en stærk national identitet blive formet *nedefra* frem for statsbyggeri ovenfra ved hjælp af autoritære metoder" (min fremhævelse).

Jørgen Møller, professor ved Institut for Statskundskab ved Aarhus Universitet, beskriver i en artikel forholdet mellem udviklingen af en effektiv og stærk stat og demokrati som en sideløbende proces i Vesteuropa "gennemstyret af middelalderens retsstatstankegang og præget af en serie af politiske institutioner, der begrænsede monarkernes magt" og peger på stænderforsamlingerne som de vigtigste (Weekendavisen 01.04.2015). I Danmark fik vi den første stænderforsamling i 1468. Fukuyama citerer tilsvarende Grundtvig for at sige, at kongen har "en underforstået social kontrakt med sine undersåtter". Som en del af denne udvikling bør nok også nævnes oprettelsen af rytterskoler i Danmark (fra 1721 til 1727 241 skoler).

Forudsætningen for ovennævnte udviklings succes er altså, at magthaverne tør vise undersåtterne tillid og afgive ansvar til dem. Som eksempel på en stat, hvor man netop ikke har gjort det, nævner Jørgen Møller Rusland. Det bekræftes tydeligt på WVS's kort.

F O R S T Y R R E L S E R

Handlinger i Hannah Arendts forstand vil ifølge Biesta altid være "forstyrrelser", og Biesta er fortaler for en "forstyrrelsens pædagogik" (Biesta s. 86). Det er han ikke ene om. Også den tyske pædagog Thomas Ziehe, som indgående har beskæftiget sig med de muligheder og problemer, som præger ungdommen i det moderne samfund, sagde i 1998, at vi befinder os i den 2. modernisering. Den 1. modernisering lå i 70'erne. Karakteristisk for den var

større informalitet, dvs. at traditionernes og formernes betydning blev reduceret, og dermed blev der plads for en større selvrefleksion. To forhold, som har givet den enkelte mange flere muligheder for selv at få indflydelse på sit eget liv (Kulturel Interaktion. Tidsskrift for Børne- og Ungdomskultur, nr. 39, 1998).

I den 2. modernisering er de fordele, som blev opnået i den 1., blevet en selvfølge. Det medfører ifølge Ziehe problemer, som kan registreres som ”meget subtile former for ubehag eller ligefrem ulykkelighed inden for rammerne af en højt liberaliseret kontekst”. Han refererer i den sammenhæng til psykologen Erik Eriksson begreb ”tidlig identitetslukning”, dvs. at unge for tidligt identificerer sig med en bestemt idé om, hvordan de skal være. De lukker ikke noget ind, som forekommer dem at være fremmed for deres selv. De stivner i ufleksible reaktionsmønstre og går ikke i dialog. Den kulturelle modernisering har, siger Ziehe, medført, at de unge har vendt opmærksomheden mod den indre verden, så den er blevet den eneste virkelige verden.

Ziehe beskriver indholdet i en diskurs i den progressive pædagogik, som han kalder ”den pædagogiske identitetsdiskurs”: ”Hver gang der er et problem i en klasse, er det fordi vi ikke er tilstrækkelig orienteret mod de unges identitet ... Hver gang der er et problem, er vi ikke tæt nok på de unge. Var vi det, ville det blive bedre.”

Ifølge identitetsdiskursen skal de emner, eleverne bliver præsenteret for, ligge tæt på elevernes egen horisont, og skolen skal være uformel – som en familie. Læreren skal være en hel person med et helt engagement, hvis han skal forvente at kunne motivere eleverne.

Ziehe er ikke enig. Han mener ikke, at det altid er den bedste løsning at få emnerne så tæt på de unge som muligt, at skolen bør være som en familie, eller at læreren bør være til stede som en hel person hele tiden. Ifølge ham forstærker identitetsdiskursen den egocentrisme (ikke at forveksle med egoisme), som unge naturligt er præget af i deres opvækst, og derfor, siger han, har skolen brug for impulser, som modsiger den.

Det er ifølge Ziehe lærerens opgave at ødelægge eller i det mindste ryste det, de unge opfatter som selvfølgeligheder, ryste deres visheder og stereotyper, undgå at alle emner bliver opløst, så de passer til elevernes horisont. Modsat den pædagogiske realisme, som vil have naturlighed, og med en reference til filmen ”De døde poeters klub” foreslår Ziehe, at skolen skal være kunstig, forskellig fra realiteternes virkelighed og overraskende.

I den sociale verden bør skolen efter Ziehes mening derfor ikke fungere som en familie med dens tætte, informelle og til tider intime relationer, men være præget af det, der også er grundlaget i et demokrati, ”civiliserethed”, dvs. at det, man har til fælles, er, at man respekterer hinanden som forskellige. Det er netop, som det forhåbentlig er fremgået af det foregående, et af de vigtige elementer på den vandrette akse af World Value Surveys. Vi kunne også kalde det ”ordentlighed”. Biesta taler tilsvarende om fællesskabet af dem, der ikke har noget til fælles (Biesta s. 101). Jeg kan i den forbindelse ikke lade være med at tænke på Paulus’ beskrivelse af legemet med de mange forskellige lemmer (1 Kor 12).

Den ideelle skole er ifølge Ziehe baseret på ”partiel Kooperation og de-personalisering”. Det giver mulighed for fleksibilitet og integration. Man skal ikke hele tiden aflægge regnskab for sit selv. Valget af ”selv” bliver dermed ikke fastlåst i én opfattelse af identitet, men en mere rummelig identitet, som betyder, at man har et valg mellem ønsker, ikke er slave af sine følelser, men kan udveksle og skifte perspektiver. Der er tale om en anti-essenstænkning.

Også hos Løgstrup indgår forstyrrelsen som et vigtigt element, først og fremmest gennem sin modsætning: Trivialiteten og ensformigheden, men også i positiv forstand. David Bugge henviser i ”Løgstrup og skolen” (Klim 2009) til forundringens betydning hos Løgstrup, som eksemplificerer den med den pædagogik, som Johannes Vig, hovedpersonen i Martin A. Hansens roman *Løgneren*, praktiserer. Læreren på Sandø opfordrer sine elever til at stikke hovedet ned mellem benene og se verdenskortet fra den position og forstyrrer dermed det billede, de har af verden, eller han anbringer en tildækket genstand i klasseværelset, som tiltrækker (forstyrrer) elevernes opmærksomhed og vækker deres nysgerrighed. Nysgerrighed som sådan er en forstyrrelse af vores manglende opmærksomhed. Derfor hedder det også om opmærksomheden, at den bliver ”vakt”. ”Vækkelsen” var et centralt element i den koldske pædagogik, som har stor betydning for dansk pædagogisk praksis. Kold sagde: ”Det er ikke de kloge, der skal spørge de dumme. Det er de dumme, der skal spørge de kloge”, og ”Man skal trække dem op, så de aldrig går i stå.” Og Kold erstattede den dogmatiske katekismusindlæring med fortællingen, som med et udtryk lånt hos Per Øhrgaard (Uddannelse 06/2003) er ”en ikke-totalitær erfaring”, der giver plads for personlig forståelse og engagement. Det vender jeg tilbage til.

D E N P Æ D A G O G I S K E T R I M N I N G

Forstyrrelser er livsvigtige for et samfund. Enhver forandring eller fornyelse indeholder forstyrrelse. Ny viden er forstyrrelse. Det er i Arendts forstand ”begyndelser”. Det er forstyrrelser af vores vante måde at tænke på, som er forudsætningen for, at vi kan løse de problemer, som opstår i samfundet. Det er ikke sådan, at en forstyrrelse i sig selv er god. Det må de, der bliver forstyrrede, afgøre, men uden forstyrrelser går det ikke. Afgørende er, om forstyrrelsen er til fordel for fællesskabet, og at diskussionen af den sker i åbenhed med den magt, der ligger i gode argumenter og ikke private særinteresser.

Der finder for øjeblikket en akademisering og abstraktliggørelse sted af læreruddannelsen. Hjulpet på vej ikke mindst af newzealænderen John Hatties tanker om synlig læring. Man taler med udtryk hentet fra sundhedssektoren om forsknings- eller evidensbaseret undervisning, som om pædagogik var en objektiv, empirisk og ikke en hermeneutisk videnskab, og på en måde, der giver mindelser om tidligere tiders behaviorisme og scientisme. Man bruger f. eks. et udtryk som ”tænketeknologi”, og man ”åbner og trimmer elevernes læringskanaler”. Det tilsløres, at der er tale om værdier, skøn, beslutninger og dermed også om ansvar. Det er jo videnskabeligt. Der er tale om et magtsprog, som

signalerer, at det, der bliver sagt, ikke kan diskuteres. I praksis skjuler den nye magt sig under et begreb som f. eks. ”klasserumsledelse” med mere eller mindre subtile former for manipulation og terapi, heriblandt anvendelsen af mindfulness på folkeskoleelever. Mindfulness er blevet meriterende på universitetet! Den pædagogiske tænkning er blevet totalitær og autoritær. Forsøget på disciplinær afstraffelse af Thomas Aastrup Rømer er et af de seneste eksempler på det. Det sker på samme måde, som Tvindskolerne i sin tid gjorde det med sine medarbejdere, når de ytrede kritik.

Pædagogikken lever imidlertid kun i en dialog, som ikke er evidens-, men erfaringsbaseret. Det er netop fraværet af denne dialog, som medvirker til, at subjektifikationen får dårlige vilkår. Diskussionen har, som Biesta udtrykker det, flyttet sig fra det, der er vigtigt, til det, der er let at måle. Man tænker på samme måde, som man gjorde med Sovjetunionens berygtede 10-årsplaner. Man sætter mål for, hvor mange, der skal have en uddannelse, og med systemets indbyggede logik, taxameterprincippet, går det i opfyldelse. Og samtidig med, at man taler om, at undervisningen i folkeskolen skal forbedres, er antallet af undervisningstimer i fagene på læreruddannelsen skåret ned til i gennemsnit ca. det halve, og indholdet omsættes til kompetencer. Det er man nødt til, fordi det administrative bureaukrati omkring de store uddannelsesinstitutioner sluger flere og flere ressourcer, men der er også ideologiske grunde til det.

D E N S V A G E P Æ D A G O G I K

En pædagogik, der fører til selvstændighed, vil være svag, siger Biesta. Den kan ikke give nogen garanti for, at den fører til det ønskede mål. Omvendt kan en stærk pædagogik – man taler om ”den nye, stærke danske skole” - nok garantere at nå sine mål, men selvstændigheden vil ikke være et af dem, undtagen i de sjældne tilfælde, hvor det sker i oprøret, altså på trods af pædagogikken.

Men hvordan skaber man det rum, som selvstændigheden kan vokse frem i? Hvis man spørger Løgstrup, er svaret: Ved sagligheden. Man flytter fokus fra den studerende/eleven til sagen. Forholdet skal være formidlet af noget tredje. Der skal være noget imellem underviser og elev. Eller for at sige det med Biestas ord: Det handler om at udvikle ”et gensidigt, reciprok demokratisk forhold, et forhold, der er baseret på en fælles interesse i det fælles uddannelsesmæssige gode”. (s. 82)

I et foredrag i 1985 om skolens formål stiller Løgstrup sig kritisk til den tanke, at samfundet kan reduceres til et arbejdssamfund, at det, man uddanner til, er erhvervslivet, og at arbejde er blevet meningen med tilværelsen. Arbejde bliver set som den eneste identitetsskabende faktor. Som om vi lever for at arbejde og ikke det omvendte: Arbejder for at leve. Skolen er blevet skolen for erhvervslivet. Over for den måde at tænke på sætter Løgstrup begrebet livsoplysning og som metode fortællingen. Biesta fremhæver også det narrative som et

væsentligt element i god uddannelse.

Løgstrup bruger ikke udtrykket ”dannelse”, men han peger med udtrykket ”livsoplysning” på det element, som man plejer at betegne som dannelse, og som han pointerer, er mere end uddannelse, og dannelse – det er min påstand – er det element, som indgår i Biestas begreb om *god* uddannelse, som noget, der dels fører til socialisation dels fører til subjektifikation, altså myndiggørelse, dvs. at man bliver en del af et samfund samtidig med, at man bliver sig selv. Det kan kun ske i en åben dialog, dvs. med den frihed, der er forudsætningen, når Biesta taler om *god* uddannelse.

Da Løgstrup holdt sit foredrag i 1985, talte man meget om pluralismen. Løgstrup betegnede den som en form for sammenhængsløshed. I dag taler vi om et flerkulturelt samfund og globalisering. Og om integration. Løgstrup spurgte dengang, ”om vi skal slå os til tåls med sammenhængsløsheden, måske oven i købet anse den for en rigdom, eller om vi skal gøre vores bedste for at komme på sporet af sammenhængen i tiltro til at den findes.” Til belysning af det beskriver han de to kulturoverleveringer, som han mener, vi lever i. Den ene er den naturvidenskabelige, som er karakteriseret ved at være absorberende, akkumulerende og indhentende. Vi behøver ikke at vide, hvordan det engang i fortiden stod til med de naturvidenskabelige undersøgelser og deres resultater for at kunne bruge naturvidenskaben. Og problemet med naturvidenskaben er, at en udkobler subjektet eller gør det til et objekt. Den anden kulturoverlevering betegner han som det standhaftiges, det uindhenteliges og det usammenligneliges kulturoverlevering. Til den hører religion, filosofi og kunstarterne. Den handler med Løgstrups ord om ”de uløselige problemer”, og med mine ord, om at enhver i en vis forstand altid begynder forfra med livet. Der er ingen facitliste, kun eksempler og synsvinkler. Enhver må overtage sit eget liv og blive myndigt i det. Der er tale om en subjektifikation, en myndiggørelse, som sker over tid og i tid, og som bliver til historie i form af handlinger. Karakteristisk for denne kulturoverlevering er derfor også fortællingen. Vores forståelse af tilværelsen formuleres i fortællinger. Der som tidligere nævnt er udtryk for ”en ikke-totalitær erfaring”, der giver plads for personlig forståelse og engagement, og dermed kan være med til at belyse, at der er en afgørende side ved livet, som ikke kan objektiviseres eller videnskabeliggøres, og det er min påstand, at når vi i Danmark har så stor en social kapital, så skyldes det netop, at vores skole- og uddannelsestænkning har været præget af denne opfattelse. Det er man nu i gang med en systematisk ødelæggelse af.

Det må standses! Også for erhvervslivets skyld. Vi må have en pædagogisk reformation, så vi – med et skjult citat fra den sidste side i Schillings Luther-bog –igen kan få frigjort den dynamik, som har været karakteristisk for vores samfund. Der skal man så bare huske, at en stat måske nok kan bygge på konkurrence, men et samfund kan ikke. Der skal andet og mere til.

Prædiken til trinitatis søndag

af Nana Hauge

Joh. 3, 1-15

Salmer: 318, 31, 145, 761, 544

Hvis man googler *børn og falde i søvn* får man ca. 235.000 hits. Det viser, at der er mange børn der ikke vil sove. I hvert fald ikke når og sådan som forældrene synes de skal.

Rigtig mange af spørgsmålene handler om nemlig om, hvordan man får barnet til at falde i søvn alene, i sin egen seng og uden at mor eller far skal ligge ved siden af. Jeg har såmænd også selv været der. Eller det er jeg stadig. For som min yngste på fem år siger: ”Jeg kan ikke falde i søvn uden en voksen.”

Lige så kæk og stor og selvstændig som det lille menneske kan være om dagen, lige så ængstelig bliver hun om aftenen. Når dagen hælder.

Hvorfor er det nu, det bliver svært om aftenen? Hvorfor føles ensomheden større? Hvorfor har man brug for favntag, kys og tryghed? For at blive betrygget i, at verden stadig står?

Ja, hvem kender ikke til denne aftenens eller nattens alvor? Til at blive forstyrret af tanker og uro og angst inden man skal sove? Også for det voksne menneske er aftenen og natten et kritisk tidspunkt. Der, når mørket falder på.

Jo, det er fordi natten og aftenen minder os om det naturlige livs forgængelighed. Dagen er et billede på livet. Natten på døden. Natten bliver på den måde et forvarsel om døden. Søvn er som en ”lille død”. ”Dag og nat mig lærer brat, at jeg engang skal dø.”

Barnet fornemmer det instinktivt. Den voksne har erfaret det. At døden og forgængeligheden er livets vilkår. Aftenen, natten, er i den grad derfor da også eftertankens og selvransagelsens stund. Det er der, man fornemmer sin egen dødelighed.

Det er derfor barnet påkalder sine forældre ved aftenstunden, og det er derfor det voksne menneske kalder: ”Vær mig nær, du kære Gud, medens natten lider”

Det er derfor vi synger: ”Bliv hos os når dagen hælder”. Det er derfor, vi beder: ”Kom mægtig englehær, lys Herrens ro og fred”. Salmerne er fulde af den slags.

Sådan var det for farisæeren Nikodemus, som opsøger Jesus om natten. For det er her om natten, spørgsmålene trænger sig på. Spørgsmålene om livet og døden. Om Gud og djævel. Om Guds rige. Om kød og ånd. Det, som virkelig ligger et menneske på hjerte. Det, som det dybest set kommer an på for et menneske.

Naturen lærer os, at vi skal dø. Vi erfarer, at livet er kun et øjeblik. At vores liv er som

græsset. Det blomstrer, men når vinden blæser over det, er det der ikke mere. Vi mærker, at vi dag for dag er nærmere døden. At al verdens herlighed skal få en ende. At et menneske ikke kan fødes på ny, når det først er gammelt. Det lærer naturen os.

Men i evangeliet til i dag får vi at vide, at der er mere end det. For Jesus lærer noget andet. Han lærer at det, der er født af Ånden er ånd. Se, her er mere end død og forgængelighed. Se, her er ånd. Se, mennesket er ikke bare et stykke natur, mennesket er ikke bare støv, men beåndet støv. Sådan er det med enhver, som er født af Ånden. Enhver som er døbt. For dåben er dåb med vand og Helligånd. Dåben er vores åndelige fødsel. I dåben bliver vi det, vi er. Nemlig guddommelige eksperimenter af støv og Ånd.

Den, der er født af Ånden, er ånd. Her i dåben begynder det liv, ånden skaber. Det liv, vi ikke kan skabe for os selv. Evtigt liv: "Af mit ler du gjorde mer, end jeg kan sige grant"

Det løfte gives vi i dåben og det gentages når vi ligger i kisten: "Lovet være Gud som i sin store barmhjertighed har genfødt os til et levende håb ved Jesu Kristi opstandelse fra de døde."

Det vil sige: der er kommet evighed ind i livet. Mennesket har fået evig betydning. Vi er nu ikke længere defineret ved, at vi skal dø, men ved at vi skal leve. For dåben er en dåb til evigt liv.

Men hvad er det så mere - det med Det evige liv? Det er jo blevet vældig diskuteret i foråret, efter at nogle poetiske præster forsøgte at tage livet af det omkring jul.

Pointen, kunne man forstå, at Det evige liv er noget der finder sted nu og her. At opstandelsens, Det evige livs virkelighed, også bryder ind i livet her og nu, det kan ingen vist være uenig i. Men er alt så sagt med det?

Kan det stå alene? Kan vi nøjes med det evige liv som det liv, der leves nu? Kan det gøre os rolige om natten – når den minder os om at vi snart skal dø? At vi da så i det mindste kan sige, at vi har levet et evigt liv, mens vi levede? Er det ikke at forklejne dødens gru, alvor og adskillelse?

Jo, det mener jeg faktisk det er. Og det er ikke kristendom. Kristendommen tager døden dybt alvorligt, som en fjende, der med sin istaphånd gør skel imellem død og ånd. Døden er afslutningen på livet. Døden er den sidste fjende, som Gud en dag vil tilintetgøre fuldstændig. Han har nemlig givet os Riget. Ikke bare det gudsrige der giver vores liv fylde nu og her. Men et Rige der er af en anden verden. Det at døden ikke varer evigt.

"Hun er ei død, hun sover kun!

Det siger om en liden Stund

Vor Drot på Kongestolen"

Sådan skrev Grundtvig, da hans elskede Marie var død. Døden, den varer kun en liden stund. Og efter den liden stund, da skal vi opstå og gå ind til det evige liv i det himmelske fællesskab med Vorherre, vor drot på kongestolen.

Fra nu af skal enhver som tror på Ham, da have evigt liv. Med det løfte, som vi får i dåben – at enhver som tilhører ham skal arve evigt liv, med det ord, da flygter alle nattens skygger sorte.

Nu bliver natten pludselig et billede på den nat, hvorfra Gud skal vække dig, ikke bare hver morgen her, men til sidst – som Kingo skriver det i *Den klare sol går ned* – til liv evindeligt. Fra nu af er natten da ikke en påmindelse om forgængelighed og død.

Naturen, nat og dag, mig lærer brat, at jeg engang skal dø. Ja. Men dåben med vand og Ånd, livets ord, lærer dig noget andet. Livets ord forkynder for dig, at bag enhver nat er der en påskemorgenrøde. At der er tændt lys i skyggers land. At Guds mægtige sol her vil lyse på både sjæl og legeme. Da kan vi, og det skal vi også betrygge barnet i, da kan vi roligt lægge os til at sove. Hver nat og også når dødens nat engang kommer. I Jesu navn. Amen.

Sankt Hans tale

af Robert Ryholt

Vi kalder, gerne i ét ord, dagen for ”Sankthans”, og tænker på bål, pølser, grill, en smule på regnvejre og pindsvin – og så på hekse.

De mødtes her og der. Hemmeligt. I det skjulte. I mørket. På kirkegårde og i vejkryds. Kun de vidste besked. Dér kom de sammen. Tilbad djævelen og fornægtede den Herre Kristus. Ja, de kyssede den Onde – thi han var jo midt iblandt dem – kyssede Djævelen på et unævneligt sted.

Og de spiste. Stegte et spædbarn og åd med ”ond appetit”. Så holdt de ”Djævle-Messe”, hvor alt lavt og nedrigt ikke blot var tilladt, men ligefrem påskønnet. De gjorde regnskab for al deres ”ondgørenhed”, begået siden sidst. For al sygdom og ulykke sluppet løs på deres uskyldige og sagesløse naboer.

Nå ja, en dans blev det også til – omkring én af dem, der knælede på alle fire og med et lys, tændt og stukket op det samme unævnelige sted. Festen sluttede med orgie og almen løssluppenhed.

Fantasien har ikke fejlet noget. Her er vi langt udover de kloge koner, der kendte til urter og tider og steder og ord, der virkede. Her er der mere og mørkere ting på spil.

Magien havde man jo altid haft – den har vi stadig – men det var først med sammenkoblingen af magi og Satan, at en af de vigtigste betingelser for heksebålet faldt på plads.

Præsterne havde også altid vidst, at magien var der, og at de dér ikke kunne gøre fra eller til. Men da den Onde selv begynder at poppe op, er det naturligvis en anden sag. Sådan måtte det se ud i en presset tid med mange åndelige spændinger, og hvis ikke der var en instans, der kunne sige ”Ro på!”

Det var der ikke alle steder, og så begyndte bålene at blusse – om kap med kenderne på hidsige mænd med præstekraver. Mænd, der gjorde regnskabet op i en middelalderlig renselsesproces.

På bålet svides og udånder kvinder. Kloge kvinder. Stærke kvinder. Anderledes kvinder. Nogle gange også syge kvinder – og folk ser på. Nogle med skadefryd og gnæggen, andre tavse, i chok, belærte. Sat på plads.

Når jeg i hundeslagsmål på facebook med mine modstandere diskuterer kristendom og kirke, kører kritikken ofte i samme rille: kirken og kristendommen er grundlæggende formørket og forældet; kirken evner ikke at tåle kritik; kirken og kristendommen har en indbygget trang til vold og tortur og undertrykkelse af modstandere. Med to ord: Korstog

og heksejagt. Korstogene lader vi ligge. (Men læs fx *God's Battalions – A Case for the Crusade* af den amerikanske sociolog Rodney Stark. Stark vender vi tilbage til.)

På Facebook får vi hyppigt harmdirrende besked om det enorme antal kvinder, der blev brændt på bålene – hundredtusinder eller ligefrem millioner – og så tit går de anklager igen, at der jo må være noget om snakken. Man kan jo bare gå på Internettet, så skal man nok få besked.

Internettet siger det – og den kristne kirkes modstandere de sidste 2-300 år siger det: Kirken er formørket, resistent overfor kritik, og voldelig.

Helt andre tolerante vinde begyndte så at blæse med den såkaldte ”Oplysningstid”, som blandt har givet os mottoet ”frihed, lighed og broderskab!”, den amerikanske uafhængighedserklæring – og guillotinen.

(Den sidste blev straks taget i brug ved den franske revolutions rædselsregime, hvor tusinder af mennesker blev halshugget, fordi de tilhørte den forkerte slags. Nå, den parentes fejer vi lige ind under gulvtæppet).

Hvor kom vi fra? Nå jo, den *tolerante* ”Oplysningstid”. Bare se den danske film *En kongelig affære*, og I kan straks se, at medfødte privilegier er en uskik, at ægte kærlighed er skrøbelig og gerne forbudt, og – mangler vi noget? Nåh ja, kirken er formørket! Vi ser det på film. Så må det passe! Hvorfor læse bøger?

Som I forhåbentlig har bidt mærke i, så har jeg anlagt en lettere ironisk tone i mine beskrivelser af ”Oplysningen” og heksejagterne, for de beskrivelser har vi først og fremmest fra ”Oplysningen” selv og dens tilhængere siden hen. Det er for eksempel ikke objektive beskrivelser af kirke og kristendom, for ”Oplysningen” ville erstatte primitiv gudstro med noget finere og bedre. Derfor måtte kirken væk.

Hvordan får man bedst gjort sig færdig med nogen og får dem bragt af vejen? Ved at gøre dem til dårligt selskab, til ikke-stuerene. Derfor blev løgn stablet på løgn om kirke og kristendom og så kvarte sandheder stukket ind i mellem.

På den måde blev ”Oplysningens” billede af heksejagterne (og korstogene) gjort til ”almen viden”. Det er den ”sandhed”, som kirkens og kristendommens lærde fjender og foragtere har solgt siden – med stor succes.

Mange af de mest berømte heksejagter har imidlertid aldrig fundet sted. *Millionerne* af heksebål udover hele Europa skal formentlig reduceres til mellem 60.000 og 100.000 – for hele perioden. (Det er naturligvis stadig lige så mange for mange, men dog kun en brøkdel af det påståede antal ofre).

Den så berygtede spanske inkvisition (vi ser de fanatiske, sortskæggede katolske præster, der med sadistisk fryd torturerer smukke, stærke kvinder) blev stik imod myten formentlig oprettet som værn mod hæmningsløs selvtægt.

Faktisk kom de første indvendinger imod at kæde magi sammen med satanisme – og det var det, der retfærdiggjorde fremfærden med bål og brand – ikke fra oplyste videnskabsfolk, der sagde fra, men fra medlemmer af den spanske inkquisition.

Halvdelen eller lidt flere af sigtelserne for hekseri blev frafaldet, hvilket overgår normalen i tidens retspraksis, og bemærk i øvrigt også, at dødsstraf engang ganske enkelt var den normale straf for de fleste alvorlige forbrydelser: for mord, fosterdrab, røveri, selv tyveri.

Heksejagt som mænds overgreb på kvinder er også en myte: Cirka en tredjedel af alle dømte var mænd. Og heksene m/k blev langt fra alle brændt levende. Mange steder var straffen død ved hængning eller halshugning, og først derefter blev liget brændt.

Jeg brugte ordet ”middelalderlig” for at gengive ”Oplysningens” forsøg på at tegne et billede af kirken og kristendommen som noget forældet og gammeldags – et levn fra ”den mørke middelalder”. Dette billede af middelalderen er en ideologisk konstruktion, der skal lægge skyggerne og mørket på en måde, så oplysningstænkerne selv tog sig så meget mere lækre ud. Men mange, måske de fleste, heksejagter fandt sted ikke i middelalderen, men i de sidste godt 100 år op til ”Oplysningstiden”.

Her i Skandinavien tændte vi først sent heksebålene, men til gengæld tændte vi relativt flere end de fleste andre steder i Europa – set i forhold til indbyggertal – på nær i de tyske lande. Vel i alt 1700 ud af en befolkning på cirka 2 millioner.

Flest i Sverige, hvor der i 1668 faldt 18 domme, hvoraf 11 blev effektueret. I august 1669 steg tallet til 29 dømte og døde; i 1670 15 i alt. I 1675 hele 100 dømte og døde. Året efter blev en kongelig kommission nedsat – ja, den kunst forstod de også dengang! – og den erfarede efter nogen tid, at en del af vidnerne (herunder flere børnevidner) havde talt usandt og opdigtet deres historier med flere justitsmord til følge. Det resulterede i, at fire vidner blev dømt til døden for mened, samt at den svenske heksejagt uddøde.

I Danmark var vi beklageligvis tidligere ude – vores heksejagter begyndte allerede i 1617 – men til gengæld var mildheden større. I Danmark var der i hele perioden en høj grad af central styring af landet, kongemagten var stærk.

Desuden forbød loven i Danmark også tortur – på nær efter domfældelse. Angivelser vejede heller ikke tungt juridisk, og endelig havde man før 1617 ikke nogen juridisk sammenhæng mellem magi og satanisme. Fordi man kunne noget med urter og omslag, betød det ikke, at man var i ledtog med Fanden.

I det mindste ikke før 1617, hvor loven blev justeret på foranledning af den nyligt tiltrådte biskop Hans Poulsen Resen. Stadig blev egentlig magi kun straffet mildt, og kun ”kendt djævelpak” blev henrettet.

I 1617 brændte bålene i Danmark 15 gange. Året efter 30 gange. I 1620 40 gange, hvorefter tallet faldt. I perioden fra 1656 til 1685 blev kun én heks dømt og brændt. Året efter blev fire dømt, men de blev siden frikendt ved appel, og heksejægeren blev fyret.

I Danmark var der ingen snebold-effekt eller hekse-feber, og det vil sige, at da først ”de sædvanlige mistænkte” var brændt på bålene, så kom der ikke mange yderligere sager. Det skyldtes vistnok især lovgivningen omkring tortur.

Nu har det været en temmelig lang tale i år. Beklager. Talen har også været ret historisk præget i år. Det beklager jeg ikke, da vi i disse år vist ikke kan få for meget af historie. Hvordan ellers fastholde en fornemmelse af, hvor vi kommer fra, og hvem vi er?

Her til slut en gammel kendt historie her fra Tostrup sogn: Julemorgen 1501 satte en røverbande fra Salling ild til Spanggaard, og den nedbrændte. Præstens angst for røverbesøg voksede, og han opsøgte spåkonen Kirsten Ulbjerg, der vistnok boede nede i Hørup. Det var en vinteraften med en forrygende snestorm, at præsten kom til Kirsten og bad hende se ind i fremtiden for ham. Hendes spådom lød, at præsten ville få en grusom død, og hans kirke ville synke i grus. Præsten vaklede ud, nu fuldstændig skrækslagen og gik vild i snestormen. Næste morgen fandt man resterne af hans tøj i en krog ved Mindrup kirke. Her var han havnet om natten og havde søgt ly, men han havde ikke haft nøglerne til kirken med, og ud på natten havde omstrejfende ulve fundet ham. (Historien kan delvist forklare den nuværende Tostrup-præsts skepsis over ulve i Danmark.)

Efter reformationen blev Mindrup kirke revet ned. Heldigvis har vi stadig Tostrup kirke her i sognet – vort smukke gamle fælles hjem i sognet! Kirken er et af de få steder i samfundet, hvor historie stadig æres og leves.

Derfor vil jeg give det sidste ord til kirkens visdom og arv, som den formidles i tradition, liturgi, salmer og Bibel: I kirkeåret har alle søn- og helligdage et latinsk navn. Navnet kommer fra bibelord, der knytter sig til det tema, der traditionelt er blevet prædikeret over på den pågældende dag. Søndagen i dag hedder på latin: ”Dominus illuminatio mea” – eller på dansk: ”Herren er min oplysning”, min ”illumination”.

Dette ord kommer fra Salmernes Bog, hvor det et sted hedder:

”Herren er mit lys og min frelse,
hvem skal jeg frygte?
Herren er værn for mit liv;
hvem skal jeg være bange for?”

Et stort bål kan give stort lys, og et stort lys vil også give dybe skygger. Vi har brug for at søge viden og klarhed og oplysning om os selv og hinanden.

Tit vil folk sælge os noget som det sidste nye skrig og det mest blændende nye lys. Kirken er et hus, hvor vi gerne skulle skænkes visdom, så vi gennemskuer, når sælgerne sælger løgn og bras; og styrkes, så vi i mørke og skræmmende tider kan stå fast og være frygtløse, fordi vi ved, at Herren er vort lys og vor frelse. Hvem skal vi da være bange for?

En moderlig far

af *Nana Hauge*

Trods mange fantasifulde forsøg på at omdefinere eller ligefrem ophæve Guds køn, kommer man ikke uden om, at Bibelens Gud er hankøn, ligesom de mandlige eller maskuline billeder er de mest udbredte, når det kommer til beskrivelserne af Bibelens Gud.

Et centralt gudsbillede er således faderbilledet. Gud er som en far, og Israel er Hans børn. Dengang Israel vandrede 40 år i ørkenen, bar Gud Israel, som en far bærer sin søn. Som far sørger Gud også for sit barns forplejning. Føde skal Israel ikke selv sørge for. Det kommer ned fra himlen i skikkelse af manna, der smager som honningkager.

Hen mod enden af ørkenvandringen – efter overgivelsen af Lovens tavler på Sinai – er Israel dog efterhånden træt af den ensformige menu, honningkager eller ej. Fuldstændig som et træt barn giver folket sig til at græde og brokke sig:

”Bare vi kunne få kød at spise! Vi husker de fisk, vi frit kunne spise i Egypten, og agurkerne, vandmelonerne, porrerne, løgene og hvidløgene. Men vi har mistet appetitten, for vi ser ikke andet end manna!” (4 Mosebog 11).

Og som en god far bærer over med sit trætte barn, sådan bærer Gud over med Israel og giver dem kød at spise:

”... så skal I få kød at spise. I har jo grædt og sagt: »Bare vi kunne få kød at spise! Vi havde det godt i Egypten.« Og det har Herren hørt. Men nu skal Herren give jer kød at spise!” (4 Mosebog 11)

I Esajas bog er det også under henvisningen til far-barn forholdet, at det angrende folk, Israel, henvender sig til Gud: Folket ser tilbage på det babyloniske eksil og indrømmer, at det var deres oprør, der førte hertil. Nu påkalder de Gud under henvisning til, at Han dog er deres far.

På samme måde kan barneforholdet være baggrunden for Guds bebrejdelse af det ulydige folk. Det folk, som Gud har opfostret som et barn, vil ikke kendes ved ham og forstår ikke noget som helst:

”Hør, himmel, lyt, jord,

for Herren taler:

Børn har jeg opfostret og opdraget,
men de har brudt med mig.

Oksen kender sin ejer,

æslet sin herres krybbe;

men Israel kender ikke mig,

mit folk fatter intet.” (Jes 1)

Betyder nu det, at Gud overvejende *beskrives* i maskuline kategorier eller billeder, for det gør Han jo, at talen om ham slet ikke har feminine aspekter? Rummer Bibelens tale om Gud ikke den kvindelige erfaringsverden?

Det gør den faktisk, for nok er faderbilledet et af Bibelens helt centrale, men med Gud er det også, som med en mor. Og selvom billedet af Gud som mor ikke er det mest anvendte billede på Gud, er det ikke desto mindre det mest tankevækkende.

Hvis man som almindeligt antaget forudsætter, at samfundet på Bibelens tid var patriarkalsk og mandsdomineret, så er det da bemærkelsesværdigt, at Gud er som en mor. Der er endda direkte henvisninger til kvindekroppen i billeder, der går på fødsel.

Når forholdet mellem Gud og Israel skal understreges, er det med Israel og Gud som med en mor og et barn:

”Den klippe, der fødte dig, forsømte du,
du glemte den Gud, der fødte dig under veer.” (5 Mos 32)

(Oversat af Karin Friis Plum i ”Kvindehistorie og kvindehistorier” Hans Reitzel, 1983)

Og da Moses i ørkenen er ved at være træt af Israels brok og fløb, henviser han vredt til at de dog må være Guds ansvar for:

”Er det mig, der har undfanget hele dette folk i verden? Er det mig, der har født det?” (4 Mos 11)

(Oversat af Karin Friis Plum i ”Kvindehistorie og kvindehistorier” Hans Reitzel, 1983)

Gud trøster, ligesom når en mor trøster, og han tørrer tåren af hver en kind.

”Som en mor trøster sit barn,
trøster jeg jer,
så I finder trøst hos Jerusalem.” (Es 66)

Ja hele universet med spædbørnspleje og fødsel er tilsyneladende ikke fremmed for forfatterne til den bibelske fortælling om Gud og Israel, for Gud er som en mor, der ikke glemmer sit diende barn:

”Glemmer en kvinde sit diende barn?
Glemmer en mor det barn, hun fødte?
Selv om de skulle glemme,
glemmer jeg ikke dig.” (Es 49)

Og når Gud ifølge Esajas' profeti vil gribe ind til fordel for Israel, ja så skildres Hans trængsler også med et billede fra fødestuen:

”Jeg har tiet i lange tider,
jeg har været tavs og holdt mig tilbage;

nu skriger jeg som en fødende,
jeg stønner og snapper efter vejret.”

Når Gud forbarmer sig over Israel, så kan man lidt knudret sige, at han livmødrer han sig. For det hebraiske ord for livmor (ræhæm) bruges i afledt form til at udtrykke det vi på dansk kalder barmhjertighed:

”Som en far forbarmer (egtl: livmødrer) sig mod sine børn, er Herren barmhjertig mod dem, der frygter ham.” (SL 103)

Med Gud er det altså ikke blot som med en far, men også som en med mor og endda også som en hønemor. For når Guds omsorg for Israel skal beskrives, bruges i utallige salmer billedet med de udbredte vinger, og det er som bekendt hønen og ikke hanen, der samler ungerne under vingerne.

Der er ingen tvivl om at Gud er af hankøn, når man læser Bibelen. De overvejende gudsbilleder er mandlige eller maskuline og centralt er altså billedet af Gud som far. Men alligevel er han som en mor.

Pointen med at sammenligne Gud med en kvinde, en mor, er dog ikke kønspolitisk. Pointen er at understrege Guds omsorg og urokkelige kærlighed til sin skabning. Denne urokkelige kærlighed kan her i denne verden bedst lignes med fader- eller moderkærlighed.

Dette vil betonfeministers insistere på, at Gud faktisk er en kvinde – og at hun(!) derfor bør tituleres modervor, ikke ændre noget ved. Det vil heller ikke lægge noget til, men kun komme til at fremstå som en desperat insistere på vor tids store svøbe: politisk korrekthed.

Men formålet med Bibelens billedtale er ikke politisk korrekthed. Formålet er som sagt at understrege Guds forhold til sin skabning. Alt hvad vi siger om Gud skal da altid tjene dette formål. Ikke vore egne politiske dagsordner.

Hvor intet andet er anført er alle bibelcitater fra den autoriserede danske oversættelse af 1992. Citat fra salme 103 er dog taget fra den autoriserede oversættelse af 1949

Litt:

Kirsten Nielsen, Der flammer en ild.

Karin Friis Plum, Kvindehistorie og kvindehistorier

Opråb til Indre København

af Johannes Engholm Gjesing

Fra pålidelig kilde har jeg fået opsnuset, at man i Sønderjylland stadig brænder uønskede mennesker af til sankthans.

Det er både kvinder og indvandrere og socialdemokrater, der ryger på bålene - og økologer.

Og imens synger sønderjyderne gamle sange på sådan en racistisk måde, mens børnene smider dåser uden pant i naturen.

Og folk kommer kørende til bålene i gamle dieselbiler. De gider ikke engang slukke for dem. Så står de bare der og laver partikler, der ødelægger ozonlaget, mens sønderjyderne vælter omkring og spiser tykke pølser.

De slås også. De er jo ikke vant til at se andre mennesker eller tale med hinanden - de bor nemlig helt vildt langt fra hinanden. Så de taler med næverne og råber sådan noget uhyggeligt noget - det lyder lidt som "mooojn mojjn" sådan cirka.

Og hvis man prøver at ringe til politiet, så kan det ikke lade sig gøre. Der findes nemlig ikke telefoner i Sønderjylland. Så du bliver nødt til at sende et brev til politiet - nedskrevet på en runesten. De har nemlig heller ikke papir i Sønderjylland.

Når de så har brændt bålet, så kører de væk igen, mens de skyder på hinanden med geværer. Men de kører ikke hjem. De skal nemlig først hen og torturere en gris. Det synes de nemlig er sjovt - sønderjyderne. Grisen er de ligeglade med.

Det er så forfærdeligt! Hvad skal vi gøre?

Og der er heller ikke økologisk speltmel i Brugsen.

Jeg er flygtning!

Årsmøde i støtteselskabet for Pakistans Kirke

Mandag den. 24. august 2015 kl. 10.00-16.00

10.00: Gudstjeneste i Sankt Nicolai Kirke, Kolding

v/ Stine Munch, Københavns domkirke

Kaffe og rundstykker i Jens Holms Hus

11.00: Landsmøde

13.00: Frokost

14.00: Foredrag ved professor, dr. theol, Kurt Larsen

15.00: Kaffe og debat

16.00: Mødet slutter

Sted: Jens Holms Hus, Nicolaiplads 2, 6000 Kolding

Pris : 250 kr for deltagelse (incl. Frokost)

STUDERENDE DELTAGER GRATIS!

Tilmelding senest torsdag d. 20. august til:

Henning Nielsen

Hulgaden 1, Hyllested, 8400 Ebeltoft

Tlf. 86336022, Mail: hnil@km.dk

Møder på Liselund

af Nyt Babel

Liselund blev grundlagt af præsten Niels Dael i 1908-1909 som et folkeligt og kirkeligt, grundtvigsk mødested. Siden har store, årlige vinter- og sommermøder været vigtige ”flagskibe”. Her inviteres til foredrag, musik og sang og samvær. Dygtige foredragsholdere og kunstnere belyser ugen igennem eksistentielle og aktuelle, samfundsmæssige spørgsmål gennem historie, politik, litteratur, kunst og religion.

Liselunds kurser er åbne for alle interesserede.

SOMMERMØDE PÅ LISELUND D. 11. - 15. AUGUST

Det historieløse samfund ved Michael Bøss:

Om Erik Clausen filmen: Mennesker bliver spist ved Maja Dyekjær

Skyld og tilgivelse - Betragtninger over fængselsstraffens rolle som soning ved Kamille Nygård:

”Heltespør” (1960) og ”De nøgne træer” (1957). Temaer i to romaner om besættelsen ved Nils Gunder Hansen:

Flertal og mindretal - konflikt eller mulighed? ved Mette Bock:

Troens erindring og Grundtvig og Marie ved Birgitte Stoklund:

Foredrag og udflugt: Dansk Skovbrug 2015. Sorø Akademis gamle klosteskove ved Jens Kristian Poulsen:

”Et astronomisk verdensbillede. Hvad er det?” ved Johan Fynbo

Er det opstandelsen påskemorgen, det hele drejer sig om? ved Thomas Reinholdt Rasmussen:

Livet er i det mindste en historie værd. Kunsten at fortælle livet ved Erik Lindsø:

Suzanne Brøgger i samtale med Jens Hestbech.

Du har skabt os til dig, o Herre, og vort hjerte er uroligt, indtil det finder hvile i dig ved Torben Damsholt:

En musik- og billedfortælling om maleren og forfatteren Emilie Demant Hatt ved Dorte Smedegaard

LISELUNDSEMINAR D. 4. - 6. OKTOBER

TEMA: KRIG, KAMP og KONKURRENCE

Kampen mod, med og for livet - Schopenhauer, Nietzsche og den danske vitalisme ved Johan Christian Nord, cand. mag., Ph.d.-studerende, Aarhus Universitet

Kristendommen og den evige kulturkamp - Brdr. Pontoppidan og i dag ved Ulla Morre Bidstrup, ph.d. i teologi og lektor på Pastoralseminariet i Aarhus

At forvandle krigens ekstase til dagliglivets metafysik - Ernst Jünger læst i Danmark ved Nils Gunder Hansen, professor MSO, Litteratur, Syddansk Universitet

Kan man vinde en krig? Nye og gamle krige ved Jens Ringsmose, lektor, Center for War Studies, Syddansk Universitet

Kamp i Det gamle Testamente ved Kirsten Nielsen, professor emeritus, Aarhus Universitet

Sangaften – Kamp i tekst og melodi ved Merete Bøye, cand.theol. og web-journalist hos folkekirken.dk

Konkurrencestat og civilsamfund: Hvad skal vi kæmpe for? Eller er det hele én stor konkurrence? ved Kaare Dybvad, forfatter til bogen Udkantsmyten (2015) og geograf

Koncert med Anna Carina Sundstedt og Henrik Metz.

Gudstjeneste ved Nana Hauge

Tilmelding og yderligere oplysninger se WWW.LISELUND.DK